

Makale / Article

Makale Gönderim Tarihi: 15 Eylül 2020

Makale Kabul Tarihi: 4 Aralık 2020

Hz. Peygamber'in Câriye Eşi Mâriye el-Kıbtıyye'nin Hayatı

Hakan Temir*

zet

İnsanİ erdemlerin unutulmaya yüz tuttuğu bir dönemde gelerek, güzel ahlakİ, güvenilirliği ve insan hayatını kolaylaştıracak eylemleri ile dikkatleri üzerine çeken Hz. Muhammed (s.a.v.), Hira mağarasında ilk vahyi almasıyla kıyamete kadar devam edecek en güzel örnek modelini de üstlenmiş oldu. Vahyin gölgesinde yaşayan nebi, Kur'an'ın tabiriyle "sve-i hasane" olarak nitelendirildi ve yaşantısı, tüm yönleriyle insanlığa rehber oldu. Allah Resl gelecek nesillere mesajlar bıraktı. Onun mesajlarından bir tanesi de evlilikleridir. Biri Câhiliye döneminde diğerleri ise İslmİ dönemde olmak üzere on bir hür ve iki câriye ile evlenen Hz. Peygamber'in criyelerle birlikte olması sıradan bir hadise değildir. Zira Hz. Mâriye'yi beğenerek onu eşi olarak kabul etmesi normal bir evliliğin ötesinde köle ve câriyelere insanİ değerler vermeyi hedefleyen bilinçli bir tercihtir. İşte bu makalede Hz. Peygamber'in Hz. Mâriye ile evlenmesi ve bu evliliğin beraberinde getirdiği haklar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mâriye, Kıbtİ, Mısır, câriye, sİret.

* Tokat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı,
h.temir@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-4142-6310.

The Life and Personality of The Prophet Mohammad's Female Slave Wife Māriya al-Qibtiyya

Abstract

Arriving at a time when human virtues were about to be forgotten, The Prophet Muhammad (pbuh), attracting attention with his morality, reliability and actions that will facilitate human life, undertook the role of the best model that will continue until the doomsday. The prophet, who lived in the shadow of the revelation, was described as “*al-uswa al-hasana*” in the Qur’ān, and his life guided humanity in all its aspects. He left messages for future generations. One of his messages is their marriage. The Prophet married eleven free women and two female war captives, one in the period of ignorance and the others in the Islamic period. It is not an ordinary event that the Prophet was with these female slaves. Because his accepting Māriya as his wife is a conscious choice that aims to treat slaves better and give them their rights. In this article, Hz. Prophet’s marriage with Māriye and the rights brought by this marriage will be emphasized.

Keywords: Māriya, Coptic, Egypt, female slave, *sīra*.

Giriş

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) peygamber olarak gönderildiği Arap toplumu hür, mevlâ ve köle şeklinde insanların sosyal derecelere ayrıldığı katmanlı haldeydi. Bu düzen içerisinde köleler ve câriyeler sosyal statü bakımından en alt tabakayı oluşturmaktaydı.¹ Asırlar boyu devam ettirilen bu uygulamayla kölelik sistemi belirli kurallara oturtulmuştu ve köleler, diğer toplumlarda olduğu gibi hürlerin sahip olduğu haklardan mahrumdular. Arap aristokrasinin hüküm sürdüğu coğrafyada İslâm devletinin temellerini atan Hız. Peygamber, devlet başkanı olması hasebiyle kölelik düzenini de devralmak durumunda kaldı. Ancak İslâmiyet'in ve İslâm peygamberinin onların insanî erdemlerden uzaklaştırılmış hallerini görmezden gelmesi mümkün değildi. Üstelik kölelerin birçoğu İslâm'ı ilk kabul eden kişilerdi ve bu tercihlerinden dolayı da çeşitli işkencelere maruz bırakılmışlardı. Aynı zamanda toplumun önemli belirli bir kesimini oluşturmaktaydılar.² Böylesi fedakâr ama ezilen bir topluk görmezden gelinemezdi ki İslâm'ın temel prensibi de eşitlik ve adaletti.

Hız. Peygamber onların durumlarını bir anda düzelterek başka sosyal problemlere sebebiyet vermemek adına yapacağı ıslahat hareketini zamana yaydı. Etrafında bulunan kölelerden başlayarak onlara haklarını teslim etti. Câhiliye toplumunun oluşturduğu düzeltilmesi zor olan uygulamaları ise bizzat kendisi üstlenerek düzeltti. Söz konusu büyük ıslahat hareketlerinin bir adımı da câriyesi Hız. Mâriye ile evlenmesi ve ondan bir evlat sahibi olmasıdır.³ Bu evlilik sömürülen ve istismar edilen câriyelere büyük haklar tanıyacaktı.

Câhiliye döneminde köle ve câriyeler mal gibi alınıp satılır, vârislere miras

1 Kutsal Kitap Dizini, *Kitâb-ı Mukaddes*, (İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 2004) 337-1340; Hasan Malay, *Çağlar Boyu Kölelik*, (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990), 86; Hasan Tahsin Fendoğlu, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Câriyelik*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996), 30.

2 Muhammed İyd el-Hadravî, *el-Medîne fi Sadri'l-İslâm, Hayatü'-Edebiyye*, (debiyyek 1984, adravdravDımaşk: yy, 1984), 16-17. Hız. Peygamber'in son zamanlarında Medine'nin nüfusunun 30 bin civarında ve bunlardan 2 bin kişinin köle 3 bin kişinin ise mevâli (kölelikten azad olunan kişiler) olduğu rivayet edilir. Bu hususta bk. Hadravî, *Medîne fi Sadri'l-İslâm*, 16.

3 Muhammed Hamidullah, "Abd", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1: 57; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-u İslâmiye ve İstılahat-ı Fıkhiye Kamusu*, (İstanbul: Risale Yayınları, 1985), 3: 333; Vehbe Zuhaylı, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, çev; Ahmet Efe ve Arkadaşları, (İstanbul: Risâle Yayınları 1992), 10: 329; M. Akif Aydın- Muhammed Hamidullah, "Köle", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 26: 237.

olarak bırakılabilir, hediye edilebilir⁴ veya gelinin mihrî olarak verilebilirdi.⁵ Efendi; câriyesini evinde, tarlasında çalıştırır ve ona istediğini yapabilirdi. Gözünü çıkarıp, kulağını kesebilir hatta ölünceye kadar dövebilirdi; ancak bundan sorumlu tutulmazlardı.⁶ Arapların gözünde dişi deveyle câriye arasında hiçbir çok fark yoktu.⁷ Öyle ki onlar câriyenin değerini dişi deveyle ölçülüyordu. On genç dişi deve bir câriyeye eşitti.⁸ Efendi, câriyesiyle birlikte olabilir, onu para karşılığı günü birlik başkalarına kiralayabilirdi.⁹ Câriyeden doğan çocuğu kendi velayetine alabileceği gibi anne ve çocuğu istediği birisine satmakta da özgürdü.¹⁰ Böyle bir ortamda Hz. Peygamber'in Hz. Mâriye'yi câriye eş olarak kabul edip ona ayrı bir ev tahsis etmesi, ondan doğan çocuğuna sahip çıkması ve çocuğunun doğumu sebebiyle annesinin hür olduğunu söylemesi yukarıda

4 O günün şartlarında zengin ve yerli aristokratlara câriye hediye etmek adettendi. Bu hususta bk. Fida Hussain Mâlik, *Wives Of The Prophet*, (New Delhi: Taj Company, 1952), 163; Ümit Eskin, "Hz. Peygamber'in Devlet Başkanları ve Yerel Liderlerle Hediyeleşmesi", *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 4 (Haziran 2018): 85.

5 Neşet Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1957), 119; Hüseyin Alan, *Hz. Peygamber Öncesi Mekke ve Arabistan*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 228.

6 M. Zeki Duman, *İslâm'ın Köle ve Cârîye Sorunu*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2011, Sayı: 12, 11; Alan, 228. İslâm'ın ilk şehidi kabul edilen Sümeyye bint Hubbât, Ebû Cehil tarafından öldürüldüğünde Ebû Cehil'e herhangi bir ceza verilmedi. Bu hususta bk. Aynur Uraler, "Sümeyye bint. Hubbât", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 38: 154.

7 Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, (Ankara: Ankara Okulu, 1997), 119.

8 Ali Hatalmış, *İslâm Toplumunda Kölelik ve Cârîyelik*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2012), 205.

9 Ebû Cafer Muhammed b. Habîb İbn Habîb, *Kitâbü'l-muhabber*, thk. Elisa Lichtenstadter, (Beyrût: yy. trz), 264. Fuhuş yaptırılan câriyelerin kapılarında bayrak asıldığı böylelikle bu işi yürüttükleri ifade edilir. Bu dönemde Ziyâd b. Ebîhî'nin annesinin bu kadınlardan biri olduğu söylenir. O Taif'te efendisi Hâris b. Kelede adına bu işi yapmıştır. Bu hususta bk. Ebû Hanîfe Ahmed b. Davud ed-Dineverî, *el-Ahbâru't-tvâl*, thk. Muhammed el-Hacc Ali, (Beyrût: Dâru'l-İlm, 1461/2001), 324; İzzeddün Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târih (İslâm Tarihi)*, çev. Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın arkadaşları, (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2008), 2: 177; 3: 290-292; Ebû'l-Hasen Ali b. el-Hüseyin b. Ali el-Mes'ûdî, *Murûcu'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher*, (Beyrût: Mektebetü'l-Asriyye, 1465/2005), 3: 15; Abdullah b. Ubey b. Selûl'un câriyelerine fuhuş yaptırdığı bu sebeple Nur suresi 33. Âyetin nazil olduğu bilgisi mevcuttur. Bu hususta bk. Kur'an, 24/33; Ebû Dâvûd, "Talâk", 48-50. Aynı şekilde Kelb Kabilesi mensuplarının Dimetü'l-Cendel pazarında kıl çadırlar içerisinde câriyelerini zina yapmaya zorladıkları ifade edilir. Bk. Rıza Savaş, *Hz. Muhammed Döneminde Kadın*, (İstanbul: Ravza Yayınları, 1992), 40.

10 Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi*, 119.

sayılan yanlış uygulamaların bitirilmesi anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla çok yönlü özellikleri olan bir izdivaç olduğu anlaşılan bu evliliğin anlaşılması için Hz. Mâriye ve hayat serüveninin netleştirilmesi gerekmektedir.

1. Ailesi, Çocukluğu ve Yetiştirilmesi

Hız. Mâriye'nin asıl adı Mâriye bint Şem'un¹¹ olmakla birlikte Mâriye el-Kıbtîyye nispetiyle meşhur olmuştur. Doğup büyüdüğü Mısır'da yaşayan yerli Hıristiyan halka Kıbtî¹² denildiğinden ait olduğu millete nispetle "Kıbtîyye" nispeti verilmiştir. O, Mısır'ın Nil nehrinin doğu kıyısında bulunan *Ensinâ* şehrinin *Hafn* köyündendir.¹³ *Hafn*, Kahire'nin güneyinde, *Asyut*'un kuzeyinde ve *Eşmûn*'in karşısında bir köydür.¹⁴ Bu köy İskenderiye'ye yaklaşık 500 km ve günümüzdeki *Asyut* şehrine yaklaşık 100 km mesafede bir yerdir. Amr b. el-Âs komutasında İslâm orduları tarafından Mısır'ın fethiyle birlikte bu köye ayrı bir önem verilmiştir. Amr'ın buraya tayin ettiği âmili (zekât memuru) Ubâde b. Sâmit, Hz. Mâriye'nin evinin yerini bularak üzerine cami yaptırmıştır. Bugün bu köy Ubâde b. Sâmit'in şöhretinden dolayı o günden günümüze kadar *eş-Şeyh Übâde* (عبادة الشيخ) olarak bilinmektedir.¹⁵

11 Ebû'l-Fidâ el-Hafız İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Büyük İslâm Tarihi), Çev: Mehmet Keskin, (İstanbul, Çağrı Yayınları, 1995), 5: 502; Şihâbüddin Ahmed b. Abdülvehhâb Nüveyrî, *Nihâyetül-ereb fi funûni'l-edeb*, thk., Abdülmecid Terhîni, (Beyrût: Dâru'l-İlmiyye, 1424), 18: 137; Ebû'l-Abbâs Şihâbeddin Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*, thk., Salih Ahmed eş-Şemmi, (Beyrût: yy, 2004/1425), 2: 100; Aişe Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, (Mağrib: Dâru'l-Hilal, 1971), 194. Babasının adı bazı kaynaklarda Sim'un şeklinde zikredilir. Bu hususta bk. Muhammed Ali Mahluf Adevî, *Mâriye el-Kıbtîyye (r.a.)*, (Kahire: Dâru'l-Menâr, 1406/1986), 8.

12 Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, (Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye, 1401/1981), 10: 50.

13 Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk. Cemal Sâbit-Muhammed Mahmud, Darû'l-Hadis, Kahire 1996, 1: 127; Ebû Abdullah Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, (Beyrût: Dâru's-Sadr, 1985/1405), 8: 214; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 485; Şihâbüddin Yakut b. Abdullah Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, (Beyrût: Dâru's-Sâdr, 1977/1397), 2: 276; Nüveyrî, *Nihâyetül-ereb*, 18: 137; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 194. Hafn köyü hakkında detaylı araştırma yapan Hafnî Nâsîf, buranın Hıfn, Hufn ve Hafn şeklinde teleffuz edildiğini ancak en doğru ifadenin Hafn olduğunu belirtir. Bkz Hafnî Nâsîf, *Mâriye el-Kıbtîyye tahkikü fi sîretihâ ve muvâtinihâ*, Mecelletü'l-Hilal, 2 (1933): 73-76.

14 Şevki Ebû Halil, *Atlasü's-Siretü'n-nebeviyye*, (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1423/2003), 174.

15 Nâsîf, "Mâriye el-Kıbtîyye", 86; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 206. Ubâde buranın halkına iyi davranıp, köyü mamur ettiği için halk tarafından çok sevilmekteydi. O, bir müddet sonra buradan ayrılarak Hicaz'a gitmesine rağmen onun Hz. Mâriye'nin evi üzerine yaptırdığı cami içerisine ahali tarafında onun için fahri bir makam mezarı da yapıldı. Detaylı bilgi için bk. Nâsîf, "Mâriye el-Kıbtîyye", 76; Abdurrahman, *Nisau'n-*

Hız. Mâriye, Hristiyan Rum anneden, Kıbtî veya İrani olduğu rivayet edilen babadan dünyaya geldi.¹⁶ Muhammed Hamidullah Hız. Mâriye'nin kız kardeşi Sîrin'in¹⁷ isminden dolayı onun İran asıllı olabileceğini söyler. Hamidullah'ın ifadesiyle "Sîrin katksız Farsça bir isim olan Şirin'den gelerek Sîrin şeklinde Arapçaya geçmiş olabilir. Acaba kendisi İrani bir hanım olup yurttaşları Mısır'dan ayrılınca burada kalmış ve Hristiyan dinine geçmiş birisi miydi?"¹⁸ diyerek merakını gidermeye çalışır. Benzer görüşte olan Kazıcı da onun babasının İran'ın Mısır'ı işgali ile gelip burada kalan İran asıllı kimselerden olabileceğini düşünür.¹⁹ İbn Abdilhakem bu kadının gerçek adının "Hanna"²⁰ (Meryem'in annesinin ismi) olduğunu rivayet eder.²¹ Eğer gerçek adı Hanna ise onun vaftizli bir Hristiyan olabileceğini söylemek mümkündür. Herhalde İslâm dinine girdikten sonra Hanna adını terk ederek kendi ismini yani Sîrin'i kullanmaya başladı.²² Netice itibariyle diyebiliriz ki bu ailenin Farslılar ile bir bağı olabilir. Belki de ataları Farslıydılar. Diğer taraftan Sîrin'in ablasının adının Mâriye olması da ailenin Hristiyan ve Kıbtî'lerle bağı olduğunu göstermektedir. Belki de Mâriye'nin isminin konulmasında Hristiyan Rum annesi, Sîrin'in isminin konulmasında ise Farslı olduğu tahmin edilen babası etkili olmuştur.

Hız. Mâriye İslâm dinini seçmeden önce Hristiyan'dı.²³ Ona Mâriye ismi verilmesinde Hristiyan inanç ve kültürünün etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ismi Hristiyanlar tarafından kullanılan şahıs veya kiliselerin isimlerine

---

nebi, 206.

- 16 Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, thk., Süheylî Zekkâr-Riyad Ziriklî, (Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1417/1996), 2: 86; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 100; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 194.
- 17 Ebû'l-Fidâ el-Hafız İbn Kesir, *el-Fusû fî Siretü Râsul*, thk. Muhyiddin Metû, (Beyrût: Müessetü Ulûmu'l-Kur'ân, 1403), 252; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 100. Bazı kaynaklarda Şirin geçmektedir. Bu hususta bk. Ebî Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *el-Meârif*, thk. Servet Ukkâşe, (Kahire: Dâru'l Marife, 1981), 312; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, 2: 191; İbn Kesir, *Fusûl*, 252. Ancak Kastallânî bunun aslının Sîrin olduğunu söyler. Bk. Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 100.
- 18 Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, (Ankara: İmaj Baskı, 2003), 1: 316.
- 19 Ziya Kazıcı, *Hız. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, (İstanbul: İFAV, 1997), 313.
- 20 Bu kadının isminin Kaysara olabileceği de söylenilir. Ancak bu zayıf bir görüştür. Ayrıca Mukavkıs'ın Hız. Peygamber'e gönderdiği dört câriyeden birisinin adının Kayser olması ikisinin karıştırılabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Bu hususuta bk. Adevî, *Mâriye el-Kıbtîyye*, 17.
- 21 Ebû'l-Kasım İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır ve'l-mağrib*, thk. Abdülmünim Âmir, (Kahire trz), 1: 75.
- 22 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1: 318.
- 23 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2: 691.

benzer tarzdadır.²⁴ Aynı zamanda Mâriye (İngilizce Mâriyah/Maria/Maryam/Mary/Mariah) ismi Meryem isminin farklı telaffuz biçimleridir.²⁵ Çünkü Meryem, Yunanca yazılmış yeni Ahid'de ve Kitâb-ı Mukaddes'in Latince tercümesinde Maria şeklinde adlandırılmaktadır.²⁶ Dolayısıyla Mâriye ismi Meryem isminin türevlerinden birisi gibi görünmektedir.

Hız. Mâriye ile Sirîn iki kız kardeşler. Rivayetlerde ikisinin de çok güzel olduğuna vurgu yapılır²⁷ ve ikisinin de birbirine çok benzediği ifade edilir. Bu benzerlikten dolayı onlardan birini seçmekte zorlanan Hız. Peygamber'in "Allah'ım peygamberin için birisini seç." şeklinde²⁸ münacatta bulunduğu iddia edilse de bunları doğrulamak zordur. Kaldı ki, kaynaklarda Hız. Peygamber'in Hız. Mâriye'yi seçmesinin sebebi olarak İslâm dinine girmede kardeşi Sirîn'den önce davranmasının etkili olduğu belirtilir.²⁹ Hafn köyünde doğan iki kız kardeş, gençliklerinin ilk günlerini burada geçirdiler. Kıbtî adetlerine göre yetişip, Hristiyanlık hakkında bilgi edindiler.³⁰ Fakat onların Mukavkıs'ın sarayına nasıl geçtikleri ve ne kadar süre orada kaldıkları hakkında henüz bir bilgiye sahip değiliz.

Hız. Mâriye'nin yaşı hususunda herhangi bir bilgi yoktur. Ancak onlar hakkında bize ulaşan bilgilerden onun ve kardeşinin bulûğ çağını aştıklarını anlıyoruz. Çünkü o ve kardeşi Medine'ye getirildiklerinde birbirinden ayrıldılar. Hâlbuki Hız. Peygamber küçük yaştaki kölelerin ayrılmasını yasaklamıştı. Bir defasında küçük yaşta iki kardeş kölenin birbirinden ayrılıp ayrılmayacağını soran Hız. Ali'ye: "Ya her ikisini de (aynı adama) sat veya her ikisini de (bana) geri ver."³¹ şeklinde telkinde bulundu. Anlaşılan o ki iki kardeş de olgunluk çağındalardı.

24 İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1: 145.

25 Muhammed Hüseyin Haykal, *The Life of Muhammed*, Shorouk International, London 1983, 290; Karimullah Zirvi, *The Holy Prophet of İslâm Hadra Muhammed Mustafa*, (USA: KZ Publications, 2009), 402.

26 *About The Holy Bible: Latin Vulgate Translation*, Christian Classics Ethereal Library, 2002 Ömer Faruk Harman, "Meryem", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 29: 236.

27 İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır*, 70; Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Hadide Ensârî, *el-Misbâhü'l-mudi fi küttabi'n-nebiyyi'l-Ümmî (s.a.v) ilâ müluki'l-arz min Arabî ve Acemî*, Âlemü'l-Kitab, Beyrût 1405/1985, 2: 113.

28 William Muir, *The Life of Mahomed*, (London: yy 1861), 157; Martin Lings, *Muhammed: His Life Based On The Earliest Sources*, 277.

29 İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 503.

30 Kazıcı, *Hız. Muhammed'in Aile Hayatı*, 314. İki kız kardeş doğuştan câriye olabilecekleri yani câriye bir aileden gelmiş olabilecekleri gibi sonradan da câriye olmuş olabilirler. Fakat bir gerçek var ki ikisi de câriyeydi. Çünkü hür kişi bağışla devredilemezdi. Bu hususta bk. Vecdi Akyüz, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, 4: 181.

31 Hatalmış, *İslâm Toplumunda Kölelik ve Câriyelik*, 66-67.

Ayrıca Hz. Mâriye'nin Medine'de bir çocuk doğurması onun ne küçük ne de çok da yaşlı olmadığını göstermektedir. Kaldı ki bir devlet başkanı tarafından hediye mahiyetinde *gönderilen* câriyelerin yaşlı ve bakımsız olması düşünülemez. Tam tersi gönderildiği kişinin ilgisini cezbedecek güzellik ve yaşta olmaları daha makuldür. O halde onun orta yaşlarda olduğunu söyleyebiliriz. Medine'ye geldiğinde muhtemelen yirmili veya otuzlu yaşlarda olması muhtemeldir.

2. Mukavkıs'ın Sarayından Medine'ye Getirilişi

Hudeybiye barış antlaşmasından sonra hicretin 6. yılında Hz. Peygamber, o dönemin ileri gelen devlet başkanları ve kabile reislerine İslâm'a davet mektupları yazdırdı.³² Bu amaçla Mısır'a Hâtıb b. Ebû Belteâ'yı gönderdi.³³ Mısır, bu sıralarda Bizans'a bağlı olarak yönetiliyor ve başında Mukavkıs ünvanını taşıyan dinî ve idarî lider bulunuyordu.³⁴ Mukavkıs'ın asıl adı ise, Cüreyc b. Mîna el-Kıbtî'ydi.³⁵ Hâtıb, İskenderiye'ye ulaştığında bir yolunu bulup Mukavkıs'la görüşerek Hz. Peygamber'in mektubunu kendisine sundu. Mektup şu şekildeydi:

“Allah'ın kulu ve Resûlü Muhammed'den Kıbt milletinin büyüğü Mukavkıs'a. Selam, hidayete tabi olan ve doğru yolu bulanlara olsun. Seni, İslâm'a davet ediyorum. Müslüman ol ki selamete eresin. Böylece Allah sana ecir ve mükâfatını iki kat artırsın. Şayet bunu kabul etmez ve ondan kaçarsan bütün Kıbt kavminin günahı boynuna olsun.”³⁶

32 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 85; Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldun, *Tarihü İbn Haldun*, thk., Halil Şahhade -Süheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1421/2000, 2: 449; İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudî*, 2: 107; Anthony Alcock, “Mukaukas”, *Le Museon*, 86/1-2, Louvain 1873, 73-74. Mektub Hicretin 7. yılında Muharrem ayında/Miladî Mayıs 628'de gönderildi. Bu hususta bk. Sami b. Abdullah el-Mağlus, *Siyer Atlası*, çev: Abdullah Karakaş, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2010), 307.

33 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 134; Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Tarihü'l-ümem ve'l-mülûk*, (Beyrût: Dâru Kitâbü'l-İlmiyye, 1987), 2: 128; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 85; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, 2: 177; Şah Muînüddîn Ahmed Nedvî, *Asr-ı Saadet (Peygamberimiz'in Ashabı)*, çev: Ali Genceli, (İstanbul: Doğan Ofset, 1984), 2: 223; Abdülğani Abdurrahman Muhammed, *Zevcâtü'n-Nebiyî Muhammed ve Hikmetü Teâddüdihinne*, Mektebetü Medbulî, Mısır 1408/1988, 60; Nebi Bozkurt, “Hâtıb b. Ebû Beltea”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 16: 444.

34 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 134; Karl Brockelman, *Tarih-i Şuubi'l-İslâmiyye*, çev: Nebih Emin Faris- Münir Bağlabekki, (Beyrût: Dâru İlmi'l-Melayin, 1948), 57; Adevi, *Mâriye el-Kıbtîyye*, 21.

35 Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 18: 137; Mehdi Rızkullah Ahmed, *es-Siretü'n-nebeviyye fi dâv'il masâdiri'l-İslâmiyye*, (Riyad: Merkezü Melik Faysal, 1992), 520; Nadir Özkuyumcu, “Mukavkıs”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 31: 137.

36 İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudî*, 2: 112; Allama Shibli Nu'mâni, *Siretü'n-nebi*, Kazi Publications, Pakistan trz., 153; Süleyman b. Mûsa el-Kelâi el-Endülüsi, *el-İktifâ bima Tedâmmenehü min meğâzi Resûlallah ve Selâsete'l-Hülefâ*, thk. Kemaledin İzzettin

Mukavkis, Hâtib'ı beş gün kadar misafir ettikten sonra yanına çağırıldı.³⁷ Hâtib, Hz. Peygamber hakkında ona bilgi verdi. Duyduklarından etkilenen Mukavkis: "Ben bir peygamber geleceğini biliyordum fakat onun Şam tarafından çıkacağını zannediyordum. Şayet Roma kralı (ona bağlı olmasam) olmasa Müslüman olurum. Al bunları, hediyemdir ve onları Muhammed'e gönderiyorum. Seni güvende olduğun yere götürmeleri için sana bir takım muhafızlar veriyorum." dedi.³⁸ Mukavkis'in hediyeleri şunlardı:³⁹ Bin miskal altın, yirmi tane kumaş elbise,⁴⁰ afir adında bir dişi katır,⁴¹ düldül adında dişi bir at,⁴² yemek için bal,⁴³ bir kaç câriye ve yaşlı bir hadım köle.⁴⁴ Bu câriyelerin sayısı bazı kaynaklarda iki

---

Ali, Beyrût 1997, 2: 393; İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudi*, 2: 110.

- 37 İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır*, 66-67; Muhammed el-Hudari, *Nurü'l-yakin fi sîret-i seyidi'l-mürselin*, thk. Naif Abbas, Darü İbn Kesîr, Beyrût 1989, 203; İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudi*, 2: 108; Nâsîf, "Mâriye el-Kıbtîyye", 77; Adevî, *Mâriye el-Kıbtîyye*, 14.
- 38 İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır*, 66-67; İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudi*, 2: 112-113; Adevî, *Mâriye el-Kıbtîyye*, 15; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 195.
- 39 Hz. Peygamber devlet başkanı olarak hediyeleri kabul ediyordu. Fakat o müşriklerden hediye almazdı. Nitekim Amir b. Mâlik adındaki müşrik iki at ve iki deve hediye edince Hz. Peygamber. "Ben Müşriklerin hediyelerini kabul etmem." Diye hediyesini geri çevirdi. Bu hususta bk. Vâkidî, *el-Meğâzi*, 1: 346. Diğer bir müşrik İyâd b. Himâr Hz. Peygamber'e bir deve vermek istediğinde onun da: "Bana müşriklerden hediye almamam emredildi." Diyerek onu geri çevirdi. Bunu haricinde devlet başkanı olarak muhatap olduğu kişilerin hediyelerini aldı. Bu hususta bk. Kamacı, 110-111.
- 40 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 227; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 85; Taberî, *Tarihü'l-ümem*, 2: 141; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 100; Mutahhir b. Tahir el-Makdisî, *Kitabü bed ve't-tarih*, thk. Ziyad Ahmed b. Sehl el-Belhî, (Beyrût: Dâru's-Sâdr, 1903), 4: 229; Abdurrahman Muhammed, 60; Adevî, *Mâriye el-Kıbtîyye*, 17; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 195.
- 41 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 134; Taberî, *Tarihü'l-ümem*, 2: 141; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, 2: 191; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 502; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 100; Nu'mânî, 153; İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudi*, 2: 110; Adevî, *Mâriye el-Kıbtîyye*, 17. Bu katırın adı âfir'di. Ya'fur isimli katırı Kayser'in Amman valisi Ferve b. Amr el-Cüzâmî vermiştir. Belâzürî, *Ensâb*, 2: 85-86. Hz. Peygamber ona biniyordu. Hz. Peygamber Huneyn savaşında bu katıra binmekteydi. Katır, Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaşadı. Hz. Ali bu katırı yanına aldı. Hz. Ali'den sonra yeğeni Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Talib'in eline geçti. Bu hususta bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 502; Muhammed b. İshak b. Yahya b. Mende el-Esbehânî, *Mağrifetü ashâbe*, thk. Âmir Hasan Sabri, (Câmiatü'l-İmarât, 1426/2005), 1: 974; Nu'mânî, 153.
- 42 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 134; Taberî, *Tarihü'l-ümem*, 2: 141; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 100; İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudi*, 2: 112; Adevî, *Mâriye el-Kıbtîyye*, 17.
- 43 İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır*, 69; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 100; Mehdi Rızkullah Ahmed, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 520; Abdurrahman Muhammed, 60; İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudi*, 2: 113.
- 44 Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Tarihu'l-İslâm ve vefâyâtü'l-Meşâhiri'l-Âlam*, thk. Beşar Avvad Mağruf, Dâru'l-Ğarbi'l-İlmiyye, Beyrût 2003, 2: 96; Makdisî,

olarak zikredilirken⁴⁵ Taberî, İbnü'l-Esîr, İbn Kesîr ve İbn Haldun gibi güvenilir kaynaklarda bu sayının dört olduğu belirtilir.⁴⁶ Bu câriyelerden ilki Hz. Mâriye idi. Hz. Peygamber onu kendi mülküne aldı. Bir diğer câriye Hz. Mâriye'nin kız kardeşi Sîrîn idi. Onu da şair Hassân b. Sâbit'e verdi.⁴⁷ Üçüncü câriye Kayser idi. Hz. Peygamber onu, Ebû Cehîm b. Huzeyfetü'l-Adeviyye'ye verdi.⁴⁸ Dördüncü câriye Sevda idi ve gerçek ismi Berire'ydi.⁴⁹ Hz. Peygamber onu Âişe bnt. Ebû Bekir'e verdi. Yaşlı erkek köleye gelince onun adı Mâbur'du. Mısır adetlerine göre iğdiş edilmişti.⁵⁰ Bu köle bazı kaynaklarda Hz. Mâriye'nin kardeşi bazı kaynaklarda ise amcaoğlu olarak geçer.⁵¹ İbn Kesîr, Haffan ve Sâicân adında iki siyahî kölenin de gönderildiğini söyler.⁵² Bu olaydan bin yıl sonra meydana getirilen kaynaklarda hediyeler biraz daha çeşitlendirilir. Yukardakilere ilaveten cam bir bardak, ahşap sürmeden ayna, tarak ve günlük kullanım için lazım olan

---

Kitabû bed, 4: 229; Nu'mâni, 153; Abdurrahman, *Nisau'n-nebî*, 195; Lings, Lings, *Muhammed*, 383. Bu hususta bk.

45 İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır*, 67; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 85; Esbehânî, *Mağrifetü ashâbe*, 1: 974; Brockelman, 58.

46 İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 2: 177; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4: 457; Taberî, *Tarihü'l-Ümem*, 2: 128; İbn Haldun, 2: 450; İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudi*, 2: 110.

47 İbn İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sâhâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, (Beyrût: Darû'l-İlmiyye, trz), 7: 159-160; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4: 457; Mehdi Rızkullah Ahmed, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 520; İbrahim Muhammed Hasan el-Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi Muhammed ve esrârî'l-hikmeti teâddüdihinne*, (Mektebetü Vehbe, 1983), 123; İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudi*, 2: 110; Haykal, *The Life of Muhammed*, 376; Adevî, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 17.

48 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 660-661; Adevî, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 17.

49 Mehdi Rızkullah Ahmed, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 520; Adevî, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 17.

50 İbn Sa d, *Tabakât*, 8: 212; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 5: 3; İbn Kesîr, *Fusûl*, 252; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4: 394; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 100; Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Esmâu's-sâhabe*, Dâru'l-Maârif, Beyrût trz, 2: 40 Ebû'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn. Hacer el- Askalanî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, thk. Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdi'l-Ber, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1993/1414), 9: 26; Mehdi Rızkullah Ahmed, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 520; İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudi*, 2: 110; Adevî, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 18. İğdiş edilme (Hasiyi) kısırlaştırılan kişiye verilen isimdir. Mâbur da bunlardan biridir. Bazı kaynaklarda o, Mâbur el-Kıbtî el-Hasiy diye zikredilir. Bu hususta bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 9: 25.

51 İbn Sa d onu Mâriye'nin kardeşi olarak verir. Bu hususta bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 212. Diğer kaynaklar ise onun Mâriye'nin amcaoğlu olduğu noktasındadır. Konuyu değerlendiren İbn Hacer, birçok rivayette geçen, onun akrabası veya amcasının oğlu olduğu görüşüne aykırı değildir. Çünkü onlar anne bir kardeş olabilirler. Bu hususta bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 9/ 26.

52 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4: 457.

bazı eşyaların da gönderildiği söylenir.⁵³

Müslüman olmayan Mukavkıs, Hâtüb ile birlikte küçük bir birliği onlara refakatle görevlendirdi. Onlar, Arap topraklarına güvenle ulaşmaya kadar Hâtüb'a eşlik ettiler.⁵⁴ Hâtüb yolda Hz. Mâriye ve kardeşine İslâm dinini ve Hz. Peygamber'i anlattı. Muhtemelen Hz. Mâriye ve kardeşi Hz. Peygamber'in vasıflarını İncil'den okumuş ve vatanlarında buldukları sürede onun hakkında bazı şeyleri işitmişlerdi. Bu sebeple İslâm'ı din olarak kabul etmekte gecikmediler.⁵⁵ Fakat yaşlı köle Mâbur Müslüman olmadı. Hâtüb, Medine'ye ulaşınca Hz. Peygamber'e hediyeleri ve Mukavkıs'ın mektubunu teslim etti. Hz. Peygamber mektubu okuduktan sonra şöyle dedi: "Hilekâr adam saltanatına kıyamadı. Saltanatı da sürmeyecektir."⁵⁶

Aslında Mısır ile ilişkiler Câhiliye döneminden itibaren mevcuttu. Arap tüccarlar ticaret için Mısır'a giderlerdi.⁵⁷ Mukavkıs müsait olduğunda onunla da görüşürlerdi.⁵⁸ Mukavkıs'ın elçiyi kabul edip onu dinlemesi ve onunla hediyelerle göndermesinde bu durumun etkili olduğu söylenilebilir.⁵⁹ Çünkü geçmişten gelen ticari bağın verdiği dostluğun ve ticari hayatın devam etmesi için lazım olan güven ortamının sağlanması iki taraf içinde hayırlı olacaktı. Aksi halde Mısır'dan Mekke'ye giden kervanlar sıkıntı yaşayacaklardı.

3. Kız Kardeşi Sîrîn

53 Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb ez-Züra İbn Kayyim el-Cevzi, *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayrîl ibâd*, thk. Şuuayip Arnavut, (Beyrût: yy, 1981), 1: 122.

54 Abdurrahman Muhammed, 60; Nâsîf, "Mâriye el-Kıbtîyye"; 78.

55 Taberî, *Tarihü'l-Ümem*, 2: 141; Abdurrahman, *Nisau'n-nebî*, 196.

56 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 260-261.

57 M.J. Kister, İlk Dönem İslâm Tarihi Üzerine Makaleler, Derleyen: Ali Aksu, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), s 69.

58 Nâsîf, "Mâriye el-Kıbtîyye"; s. 77.

59 Hâtüb b. Ebû Belteâ'nın Mısır'a elçi olarak gönderilmesinden daha önce Sakîf kabilesine mensup bir heyetin Mısır'a gittiği ve Mukavkıs ile görüştükleri söylenir. Yapılan görüşmelerde Mukavkıs'ın Hz. Peygamber'in peygamberliğinden haberdar olduğu, Sakîf heyetine onun şahsı ve peygamberliğiyle ilgili sorular sorarak malumat edinmeye çalıştığı rivayet edilir. Ayrılma vakti geldiğinde Mukavkıs'ın Sakîfilere hediyeler vererek görüşmeleri sonlandırdığı iddia edilir. Mukavkıs'ın Hâtüb b. Ebû Belteâ'ya iyi ve cömert davranmasında onun Sakîfililerden Hz. Peygamber hakkında almış olduğu olumlu malumatın etkisinin olması muhtemeldir. Bu konuyla ilgili olarak bk. Ömer Aktaş, *Bir Arap Dâhisi Muğire B. Şu'be* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 59-66; Ömer Aktaş, "Muğire B. Şu'be'nin İslâm'a Giriş Rivayetleriyle İlgili Mülâhazalar", *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (30 Haziran 2018), 69-80.

Hız. Mâriye ve kız kardeşi Sîrîn Medine'ye geldikten sonra Hız. Peygamber Sîrîn'i meşhur şair Hassân b. Sâbit'e verdi. Onun Hassân'a verilif sebebi çok ilginçtir. Çünkü Hâssan *İfk Hadisesi*'nin faillerinden biri olmasına rağmen Hız. Peygamber ona bu câriyeyi hediye etmişti. Şöyle ki, Benî Müstalik kabilesine düzenlenen sefer dönüşünde, Hız. Âişe'nin ordudan geride kalması ve Safvân b. Muattal ile karşılaşması ordu içerisindeki münafıkları ve Safvân'a düşmanlık besleyenleri harekete geçirdi.⁶⁰ Bu kimseler Hız. Âişe'nin namusuna iftira atmakta gecikmediler. Bu durum İslâm tarihinde "İfk Hadisesi" olarak bilinir. Ona bu iftirayı Abdullah b. Übey b. Selûl, Mıstah b. Üsâse, Hamne b. Cahş ve Hassân b. Sâbit attılar.⁶¹ Hassân hem iftiraya karıştı hem de Safvân'ın kabilesi hakkında olumsuz şiirler söyledi.⁶² Bu tavrından dolayı Hassân'a çok sinirlenen Safvân, o kabilesinin üyeleri ile birlikte otururken onun başını kılıcıyla yandı.⁶³

Hassân'ın yaralanması üzerine kavmi olan Hazrecliler toplandı. Durum Hız. Peygamber'e havale edildi. Olayın büyümesini önlemek adına Hız. Peygamber onlarla konuştu. Safvân, Hassân'ın şiirlerinde kendisini sefihlikle itham ettiği için öfkelenildiğini ve onu yaraladığını söyledi. Doğrusu *İfk Hadisesi* henüz bir karara bağlanmamış iken Hassân'ın onları yermesi münasip değildi. Aynı şekilde iftiraya ve aşağılanmaya maruz kalan Safvân'ın haklı olsa dahi onu yaralaması gerekmezdi. Bu olayın büyümesi ise Müslümanların huzurlarını kaçırmaktan başka bir işe yaramazdı. Bu zorlu süreçte Hassân'ın adımı Hız. Peygamber'in

60 İbn Habîb, 114-115; Yusuf b. Abdullah b. Muhammed İbn Abdilber, *ed-Dürer fi ihtisâri'l-megâzi ve's-siyer*, thk. Şevkî Dayf, (Kahire: 1386/1966), 200; Muhammed İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-eser fi fûnüni'l-megâzi ve's-şemâil ve's-siyer*, thk. Muhyiddin Mustâ-Muhammed el-İd el-Hadrâvî, (Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1996), 2: 134.

61 Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, thk. Marsden Jones, Âlemü'l-Kütüb, Beyrût 1404: 1984, 2: 436; İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır*, 68; Hüseyin Algül, "İslâm Tarihinden Örneklerle İftira Olayına Tahlili Bir Bakış", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 9 (2000): 135; Seyfullah Kara, "İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (2001): 352. Hassân'ın bu iftira işine Safvân ile aralarının bozuk olması sebebiyle girdiği rivayet edilir. Bu hususta bk. Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, "İfk Hadisesi", ed. Hakkı Dursun Yıldız, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1992), 1: 485.

62 Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, 2: 436; İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır*, 68; İbn Kayyim el-Cevzî, 3: 260; Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sasyal-İslâm Tarihi*, çev. İsmail Yiğit ve Arkadaşları, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1987), 1, 168-170.

63 Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, 2: 437; İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır*, 69; Makdîsî, *Kitabü bed*, 5: 16. Aldığı darbeden dolayı Hassân'ın gözlerinin kör olduğu ve elinin işlevsiz hale geldiği kaynaklarda geçmektedir. Bu hususta bk. Mustafa Fayda, "İfk Hadisesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 21: 508. Fakat Hassân'ın eli zaten önceden sakattı. Gözleri ise Hız. Ömer döneminde kör olacaktır. Bk. Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 16: 401.

işini kolaylaştırdı. Nitekim Hassân, Safvân'dan kıyas talep etmeyerek hakkını Hz. Peygamber'e bıraktı. Hazreclilerin lideri Sa'd b. Ubade'de onun bu davranışı karşısında ona bir ev verdi ve bir de cübbe giydirdi.⁶⁴ Çünkü Hassân, yaptığı tercihle Hz. Peygamber'i ve kendi kabilesini büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştı. Hz. Peygamber kabileler arasındaki tansiyonu düşürdükten sonra Hassân'a Ebû Talha tarafından tasadduk edilen Beyrahâ (Kasr-ı Beni Hudeyle) denilen bahçeyi ve Mukavkıs'tan gelen hediyelerden biri olan Sîrîn'i verdi.⁶⁵ Hz. Peygamber'i bu davranışa sevk eden birçok amil olmalıdır. Öncelikle Hassân, Müslümanların şairiydi ve birçok şiiiriyle kılıçla kazanılan başarılar kadar Müslümanlara kazanım sağlamıştı. O, Hazrec kabilesindendi. Onun gönlünün alınması Hazreclilerin sadakatini daim kılmaktı. Üstelik Hassân ile Sîrîn'in evlenmesi Hz. Peygamber ile Hassân arasında bir akrabalık ilişkisi doğurdu ve dolayısıyla Hazrecliler ile akraba olunmasını beraberinde getirecekti. Böylelikle Medine'nin en güçlü kabilelerinden birisiyle akrabalık tesis edilerek onların Allah Resûlüne olan bağlılıklarını artırılabilecekti. Yine Hassân'ın kazanılması Müslümanlar arasındaki kardeşliği sağlamlaştıracaktı. Diğer taraftan Hz. Peygamber'e olan saygısından dolayı Safvân'dan kıyas istemediği için onun mükâfatlandırılması da gerekmekteydi. Üstelik iftira atanların bir kısmı *kazf* cezası ile cezalandırılarak suçlarının karşılığını ödemişlerdi.⁶⁶ Bu sebeple Sîrîn Hassân'a verildi.

Hassân, Sîrîn'i hem cârîye hem eş statüsünde değerlendirdi. İşin doğrusu Hassan b. Sâbit, Sîrîn'le evlenene kadar evlat sahibi olamamıştı⁶⁷ ve tam da ümidi kesmek üzereyken cârîyesiyle zifafa girdi. Bu birliktelik onun namına olumlu

64 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, 2: 437.

65 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 90; Taberî, *Tarihü'l-ümem*, 2: 141; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 7: 159-160; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, 2: 191; İbn Kesir, *Fusûl*, 252; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4: 457; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 100-101; Makdîsî, *Kitabü bed*, 5: 16; Kelâî, 2: 394; Abdurrahman Muhammed, 61. Bazı kaynaklara göre *İfk Hadisesi* ile Mukavkıs'tan gelen hediyeler arasında iki yıla yakın zaman farkı olduğundan bu olayın gerçekleşmesi zor görünmektedir. Bu durumun temel sebebi *İfk Hadisesinin* meydana geldiği tarihtir. *İfk Hadisesi* bir rivayete göre Aralık 626, başka bir rivayete göre Aralık 627 yılında gerçekleşti. Mukavkıs'tan gelen hediyeler ise Mayıs 628'de oldu. Eğer birinci rivayeti dikkat alırsa iki olay arasında on altı ay gibi bir zaman farkı olur. İkinci rivayeti dikkate alırsak arada dört aylık bir süre farkı olacaktır. Sonuç olarak şunu diyebiliriz. Arada dört ay veya on dört ay olması Hz. Peygamber'in Hassân'ı mükâfatlandırmasına mani değildir.

66 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, 2: 434; Ali Aksu, "İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebepler ve Sonuçları Açısından)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/1 (2004): 17. Hz. Aişe'nin iffetli olduğuna dair uzun bir kaside yazarak onun gönlünü almak istedi. Bu hususta bk. Hasan İbrahim, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal-İslâm Tarihi*, 1: 170.

67 İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 5: 509.

bir sonuç verdi ve hamile kalan Sîrîn'den Abdurrahman adında bir oğlu oldu.⁶⁸ Abdurrahman'ın doğumuyla birlikte Sîrîn, ümmü veled konumuna erişerek özgürlüğüne kavuştu.⁶⁹ Dolayısıyla Hz. Peygamber tarafından ortaya konulan ümmü veled uygulamasının bir diğer örneği de baldızı Sîrîn oldu.

4. Hz. Peygamber'in Hz. Mâriye'yi Cârîye Eş Edinmesi

Hz. Mâriye ve kardeşi Medine'ye geldiklerinde kaldıkları yer hakkında iki farklı bilgi zikredilir. Birinci rivayet şöyledir: Hz. Peygamber, onları Ümmü Süleym bint Milhan'ın evine yerleştirdi.⁷⁰ Hatta oraya da giderek iki kız kardeşe İslâm'ı anlattı.⁷¹ İkisi de İslâm'ı din olarak kabul ettiklerini söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Mâriye'yi kendisi için aldı.⁷² Bu rivayeti zayıf bulup meşhur olan ikinci rivayeti seçmek yerine o günün şartlarında bunu gözden geçirmek uygun olacaktır. Şöyle ki; Hz. Peygamber bu iki kardeşi Medine'ye geldiği ilk günlerde yol yorgunluğunu atmaları için güvendiği hanımlardan olan Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym'in evine yerleştirmesi daha muhtemeldir. Zira iki sahipsiz kadını bir hanıma emanet etmek daha makuldür. O halde diyebiliriz ki iki kız kardeşin henüz sahiplerine verilmeden Önce misafirlik sürelerinin bitmesi beklenmiştir. Dinlendikten sonra Hz. Peygamber'in onlarla konuştuğunu ve bundan sonra Hz. Mâriye'yi cârîye eş aldığını söyleyebiliriz.⁷³

Meşhur olan rivayete göre ise Hz. Peygamber Hz. Mâriye'yi Hâris b. Nu'man'ın evine yerleştirdi.⁷⁴ Yukarda bahsedildiği üzere misafirlik bittikten sonra onu buraya yerleştirmiş olmalıdır. Aslında Hz. Peygamber'in, Hâris'in evini daha önce Hz. Âişe Mekke'den hicret ettiği zaman mescitte onun için yer ayrılana

68 Taberî, *Tarihü'l-ümem*, 2: 141; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 2: 191; İbn Kesîr, *Fusûl*, 253; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4: 457; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 101.

69 Mehdi Rızkullah Ahmed, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 520.

70 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 134; Taberî, *Tarihü'l-Ümem*, 2: 141; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 503.

71 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 134; Muir, *The Life of Mahomed*, 158. Rivayetlere göre onlar yolda iken Müslüman olmuşlardı. Hz. Peygamber ya Hâtüb'in davetinden haberdar değildi ya da Müslümanlığı benimsemiş olan bu iki cârîyeyi İslâm dini hakkında kendi diliyle bilgilendirmek istemiştir.

72 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 134. Bu sıralarda Hz. Peygamber altmış yaşlarındaydı. Bu hususta bk. Ebû Rıdvan, *Hz. Muhammed Neden Çok Evlendi*, haz. Ahmet Karadut, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, trz, 70.

73 Muhammed İbn İshak, *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk. Muhammed Hamîdullah, (Konya: Hizmet Matbası, 1981/1401), 1: 251.

74 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 227; Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr, *el-İstiâb fî ma'rifeli'l-ashâb*, thk. Muhammed Abdülmenam Berî, Cemal Tahir Neccar, (Beyrût: 1415/1995), 4: 270; 1: 368; Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi*, 126; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 196.

kadar kullandığını biliyoruz.⁷⁵ Yine bir diğer eşi Safiyye b. Huyay b. Ahtab'ı da Medine'ye ilk geldiği günlerde bu eve getirilmiştir.⁷⁶ Bu ev Mescid'e yakın olması sebebiyle Hz. Peygamber tarafından ihtiyaç halinde kullanılmaktaydı.⁷⁷ Anlaşılan o ki eşlerine daimi kalacakları yeri bulana kadar burasını kullanmaktaydı. Hâris de bundan zevk duymaktaydı. Bu duruma uygun olarak Hz. Peygamber Hz. Mâriye'yi bir müddet burada bıraktıktan sonra devamlı kalacağı yer olan Âliye'deki bir eve yerleştirdi.

Hz. Mâriye'nin evinin belirlenmesi biraz tuhaftır. Zira Hz. Peygamber diğer eşlerine Mescid-i Nebevî'de odalar tahsis edip, hepsini bir arada tutarken Hz. Mâriye'ye buradan uzak bir mahalleye yerleştirmiştir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber Medine'ye hicretinden kısa bir süre sonra Mescid-i Nebevî'nin imarına başladı. Mescid ile birlikte eşleri için kalacak yer de yaptı. O sırada Hz. Âişe ve Sevde ile evli olduğu için onların her birisine Mescid'in doğu tarafına birer oda inşa etti.⁷⁸ Bu odaların kapıları mescide açılıyordu. Zaman içerisinde Hz. Peygamber'in evliliklerinin sayısı arttıkça ilave odalar yapıldı. Bu odaların sayısının Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma'nın odası hariç dokuza kadar çıktığı rivayet edilir.⁷⁹

Hz. Peygamber hür eşlerini bu şekilde yerleştirdi. Burada akıllara acaba Hz. Mâriye'ye yer kalmadığı için onun ayrı bir yere yerleştirildiği ihtimali akla gelebilir. Ancak Hz. Peygamber'in evlilik kronolojisi dikkate alındığında bunun asılsız bir iddiadan ibaret olduğu anlaşılır. Çünkü Hz. Peygamber, Hz. Mâriye'den sonra evlendiği Hz. Meymûne'yi mescidin bitişiğine yerleştirmişti. Bunun manası şudur; Mescid'de yer olmasına rağmen Hz. Mâriye'yi başka bir yere indirdi.⁸⁰ Burası ise bir oda yapılarak Hz. Meymûne'ye verildi ancak Hz. Meymûne'nin odasının yeri tam olarak bilinmemektedir. Mescid'e bitişik olduğu hatta Hz. Peygamber'in vefatına neden olan hastalığına burada yakalandığı bilinmektedir. Abdül-Ganî onun evinin Mescid'in doğusunda olabileceğini söyler.⁸¹

Hz. Mâriye ile aynı statüde olan yani Hz. Mâriye gibi câriye eş olan Reyhâne'nin

75 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 238.

76 Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 172.

77 İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 388.

78 Muhammed İlyas Abdül-Ganî, *Buyûtü's-sahâbe havle'l-mescid-i'n-nebevîyye-ş-şerîfiyye*, (Medine: yy, 1420/1999), 15.

79 Abdül-Ganî, 15; Nebi Bozkurt-Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mescid-i Nebevî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 29: 282. Hz. Fâtıma için bk. Hatice Ulusık, Hz. Fâtıma, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020).

80 Salih Tuğ, "Rasulullah Muhammed (a.s)'in Evliliklerinde Kronolojik Yapı", *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*, 203-208.

81 Abdül-Ganî, 33.

de bu odalarda değil de Ümmü Münzir bint Kays'ın evinde kaldığı bilgisi önemlidir.⁸² Nitekim o hicretin 5. yılında Ümmü Habibe, Safiye ve Meymüne'den önce Hz. Peygamber'in eşi olmasına rağmen Mescid'deki odalarda ikamet etmedi. Anlaşılan o ki bu odalar hür eşler için diğer bir deyişle Hz. Peygamber'den ilim tahsil eden "Ümmühatü'l-Mü'minin" için tahsis edilmişti.

Yukarıdaki bilgilerden sonra Hz. Peygamber'in Hz. Mâriye'ye ayrı bir ev tahsis etme sebebinin açıklanması gerekir. Bu konuda birçok gerekçe sayılabilir. Öncelikli olarak Hz. Peygamber'in evliliklerinin sosyal, kültürel ve siyasi birçok sebebi olduğu kesindir. Ayrıca onun bazı evliliklerinin teşri, yani hüküm koyma gibi veçheleri de vardı.⁸³ Yani rahmet Peygamberi olan Hz. Muhammed'in tek görevi ilahi vahyi insanlara iletmek değildi. O, sadece Allah ile kul arasında bir postacı değildi. Aynı zamanda bir rehber ve önderdi. Toplumda var olan noksanlıkları bizzat kendisi görerek ve hayatına uygulayarak düzeltmekle vazifeliydi. Bazı köklü değişiklikleri bizzat kendisi uygulayarak yapabiliirdi. Bu açıdan bakıldığında câriyeye değer vermeyen, onlarla istediği yerde hatta diğer eşlerinin bulunduğu evde birlikte olan Araplara örnek olmak için Hz. Mâriye ile evlilik gerekirdi. Evlilikle birlikte câriye eşe ev açılacak ve şu esas bina edilecekti: Eğer sizin de birlikte olmak istediğiniz bir câriyeniz var ise ona ayrı ev açın ki onu hem diğer câriyelerinizden ayırın hem de evinizdeki hür kadınlardan farklı olsunlar. Böylelikle hem câriyelerin hem de evdeki eşlerin hukuku korunmuş olacaktır. Hz. Peygamber'in başlattığı bu uygulama sebebiyle, İslâm hukukuna birlikte olunmak istenilen câriyenin şartları arasında, ona ayrı bir ev açılması ve gerekli zamanın ayrılması şartı getirildi.⁸⁴

Eş olarak seçilen câriyeye ev açmanın bir diğer sebebi olarak da nesebin korunması düşüncesini gösterebiliriz. Kendisinden faydalanılan câriye bu ilişkiden çocuk dünyaya getirebilir. Eğer câriye ayrı bir evde olur ve efendisinin onunla birlikte olduğu açıkça bilinirse doğan çocuğun nesebi de açıkça belli olur. Nitekim Hz. Peygamber "Çocuk yatağın sahibi olan kocaya aittir"⁸⁵ dediği için câriyeden doğacak çocuğun belli bir hanede doğması uygun olacaktır. Diğer

82 Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*, 346; Hayati Yılmaz, "Reyhâne bint. Şem'un", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 35: 42.

83 Hz. Peygamber'in, azadlısı Zeyd b. Hârise ile Zeyneb bint Cahş'ı evlendirmesi, Zeyneb'in boşanması ve kendi nikâhına alması bu duruma benzer bir örnektir. Bu hususta bk. İbn Kesir 7: 173; Neşet Çağatay, "Zeyneb bint Cahş", *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, 13/553.

84 Aydın-Hamidullah, "Köle", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 26: 241; Komisyon, "Şebbehâtü Havle'r-Rık ve't-Teserrâ", *Mevsuâtü Beyâni'l-İslâm*, Cilt: 14, 137-175.

85 Buhârî, "Büyü", 3, 100; Müslim, "Radâ", 36; Tirmizî, Radâ, 8; İbn Mâce, "Nikâh", 59; Mâlik, *Muvatta*; "Akdiye", 20.

bir sebep ise hür eş ve câriye eş arasındaki ayrımı belirlemektir. Çünkü hür eş ile câriyenin aynı kefeye konulması ikisinin aynı hakka sahip olması o zamanın kadınları için kolay kabul edilebilir bir durum değildir.

Bilinmesi gereken bir diğer husus ise câriyeler ile aile hayatı yaşamak için nikâh akdine gerek olmaması mevzudur. Nikâh gibi câriyelik (Milk akdi) de bir akittir. Nikâh akdi iki kişinin karşılıklı olarak aile kurmak için yaptığı sözleşmedir. Milk akdi ise sahip olma manasına geldiğinden sahibine karı-koca olma imkanı verdiği gibi nikâh akdinden daha kuvvetli bir akittir. Nikâh akdinden daha kuvvetli bir akit olduğu için onun yerine geçer.⁸⁶ Bu husus İslâm hukukunda bu şekilde olduğu gibi o gün ki Arap toplumunda da böyle anlaşılmaktaydı. Dolayısıyla efendinin câriyesine nikâh akdi yapmasına gerek yoktur. Hz. Peygamber Hz. Mâriye ile böyle bir akit kurduğunda nikâh akdi gerçekleşmemiştir. Kaynaklarda Hz. Peygamber'in eşleri için ödediği mihir, nikâh törenleri ve düğünler hakkında bilgiler verilmektedir.⁸⁷ Oysaki Hz. Mâriye hakkında böyle bir rivayet bulunmamaktadır. Çünkü onunla Hz. Peygamber arasında nikâh akdi gerçekleşmemiştir.

Hz. Peygamber, eşini Hâris b. Nu'man'ın evinde bir süre ikamet ettirdikten sonra Medine'nin güney doğusunda bulunan mahallelerden Âliye semtine taşıdı.⁸⁸ Hz. Peygamber'in bu kararında eşlerinin kıskançlıkları etkili olduğu rivayet edilir. Çünkü Hz. Mâriye, diğer eşlerin oturduğu yere yakın bir yerde oturuyordu. Hz. Peygamber'in sık sık onun yanına gitmesine şahit olan Peygamber eşleri durumdan rahatsız olunca biraz daha uzak yere taşındı. Hz. Peygamber'in onu Âliye'ye yerleştirmesinde Hz. Mâriye'nin önceki hayatı da etkili olmalı. Çünkü o, çocukluk ve gençliğini köyde geçirmişti. Kır havasına alışkındı. Âliye ise taze çiçek kokularının yayıldığı ve Medine meyvelerinin bittiği yerdirdi.⁸⁹ Yine onun Âliye'ye yerleştirilmesinde hamile kalması da etkili olmuş olabilir. Hz. Mâriye'nin hamile kalması, onun ve bebeğin temiz havaya ihtiyaç duyması ve özellikle şehrin içerisinde var olan hastalıklardan da korunmaları gibi gerekçelerle Hz.

86 Halit Çalış, "İslâm Hukuku Literatüründe Eşya Hukukunun Temel Kavramları ve Konu ve Kapsam Açısından 'Milk' Terimi", İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2 (2003): 185-205; Hasan Hacak, "Milk", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 30: 62-64; Ahmet Akgündüz, *Tüm yönleriyle Osmanlı'da Harem*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2007), 56; Ali Rıza Demircan, *Câriyeler ve Sömürülen Cinsellikleri*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, İlaveli, 2012), 31.

87 İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 485-502.

88 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 227; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 152; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 502; Muir, *The Life of Mahomed*, 158.

89 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, 2: 378; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 502; Esbehânî, *Mağrifetü ashâbe*, 1: 972.

Peygamber onlar için bu yeri seçmiş olabilir.

Âliye mahallesi Yahudilerin yaşadığı bir yerd. Hz. Mâriye'nin yerleştiği evin Benî Nadir Yahudilerinden olan Muhayrik'a ait olması muhtemeldir. Bilgin bir din adamı olan Muhayrik, ölmeden önce kendisine ait malları Hz. Peygamber'e hediye etmişti.⁹⁰ Hz. Peygamber de bu malları hayır işlerinde harcamıştı. Bu mallar yedi duvarla çevrili yedi bahçeydi.⁹¹ Bu yedi bahçeden birinde Hz. Mâriye kaldığı için buraya daha sonra "meşrebetü Ümmü İbrahim" denildi.⁹² Bu ev Medine'nin doğusunda bahçeler arasında küçük ve zarif bir evdi. Eni, boyu aynıydı, ortasında bir duvar ile bölünmüştü. Duvarın üzeri kalın odunla döşenmişti ve bu döşemeye zarif bir merdivenle çıkılıyordu. Bunun da yukarı tarafında iki oda ve bir sofa bulunmaktaydı. Hz. Peygamber yazın bu sofada otururdu.⁹³

Hz. Mâriye'nin diğer eşlerden uzak bir yere yerleştirilmesi eşlerin kıskançlığını gidermeye yetmedi. Aslında ilk başlarda güzelliğine rağmen peygamber eşleri Hz. Mâriye'yi bir câriye olduğu için önemsememişlerdi. Fakat durum hiç de düşündükleri gibi olmadı; Hz. Peygamber onun yanına sık sık gitti ve uzun süre onunla birlikte kaldı.⁹⁴ Ona diğer eşlerine davrandığı gibi davranıyordu. Üstelik onu kendi eşleri gibi tesettüre bürümüştü.⁹⁵ Onun örtünmesi peygamber eşlerine ağır geldi.⁹⁶ Hz. Âişe bu hususu şöyle dile getirir:

Hiçbir kadını Hz. Mâriye kadar kıskanmadım. Çünkü o güzel ve kıvrırcık saçlıydı. Resûlullah gece ve

90 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 502; Abdurrahman Muhammed, 61; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 9: 151; Muir, *The Life of Mahomed*, 158. Belazûri'nin bildirdiğine göre Muhayrik Müslüman oldu. O, Uhud Savaşına gitmeden önce bütün mallarını Hz. Peygamber'e sadaka hükmünde teslim etti. Hz. Peygamber onun hakkında şöyle dedi: "Muhayrik Yahûdilerden ilk Müslüman olandır. Selmân ise Farisilerden ilk Müslüman olandır. Bilal ise Habeşlilerden ilk Müslüman olandır." Bu hususta bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 9/ 152. İbn Sa'd, diğer kaynakların aksine Muhayrik'in İslâmiyet'i benimsemişliğini, bu yüzden cenaze namazı kılınmadan Müslüman mezarlığının bitişiğine defnedildiğini, Hz. Peygamber'in ona hayır duada bulunmadığını, onun için sadece, "Muhayrik yahudilerin en hayırlısıydı" dediğini belirtmiştir. Bu hususta bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 502; İbrahim Hatiboğlu, "Muhayrik", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 31: 22.

91 Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzûri, *Fütûhu'l-buldân*, (Beyrût: Müessesetü'l-Mearif, 1987/1407), 28; Esbehâni, *Mağrifetü ashâbe*, 1: 971.

92 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 212; Muhammed bin Sâlih ed-Dimeşki, *Peygamber Külliyyâtı*, (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2006), 8: 413-414; Mâlik, *Wives Of The Prophet*, 164.

93 Muhammed Abdülhay el-Kettâni, *et-Teratibu'l-idariyye*, çev: Ahmet Özel, (İstanbul: İz yayıncılık, 2003), 2: 149.

94 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 212.

95 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 212; Belâzûri, *Ensâb*, 2: 86; Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi*, 125; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 197.

96 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 135; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 197.

gündüz oraya giderdi. Bizim kıskanmamız üzerine onu Aliye'ye götürdü. Fakat oraya da sık sık gidip gelmeyi sürdürdü. Allah ona evlat vermiş bizi ise bundan mahrum bırakmıştı.⁹⁷

5. İbrahim'in Doğumu

Hz. Mâriye yalnız başına kaldığında, Hâcer'in Mısırlı oluşu ve onun Arapların annesi oluşu üzerine düşünmeyi âdet edindi. Şöyle bir benzetme yapmaktan çekinmiyordu. Hâcer de kendisi de Mısırlı câriyelerdi. Hâcer, Sâre tarafından Hz. İbrahim'e hediye edilmişti, o da Mukavkıs tarafından Hz. Muhammed'e hediye edilmişti.⁹⁸ Üstelik o, yaşlı da değildi. Çocuk doğuracak bir çağdaydı. Birden bire hamile olduğu vehmine kapıldı. Durumu kız kardeşine açtı. Kısa bir süre sonra bebeğin karnında oynaması ile hamile olduğu anlaşıldı.⁹⁹ Hamile olduğunu anlayınca durumu Hz. Peygamber'e bildirdi.¹⁰⁰

Hz. Peygamber'in Hz. Hatice dışındaki hanımlarından çocuğu olmadı.¹⁰¹ Hatice'den olma çocukları ise Mekke döneminde doğdular. Medine'de bir çocuklarının olması hem Medine halkına gurur hem de onu doğuracak olan kadına onur verirdi. Dolayısıyla Hz. Mâriye'nin hamile kalması Medinelileri sevindirirken peygamberin diğer eşlerini kıskandırdı.

Hz. Mâriye'nin doğumu yaklaşıncı Hz. Peygamber'in diğer çocuklarına ebelik yapan Selma, yaşlı bir kadın olmasına rağmen onun Âliye semtindeki evine gitti.¹⁰² Hicretin sekizinci yılında zilhicce ayı gelince Hz. Mâriye oğlunu

97 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 212-213; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 87; Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*, 312.

98 Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 197.

99 Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*, 320; Adevî, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 27; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 198.

100 Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi*, 126.

101 İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3: 198; Mahmud Şakir, *et-Târihi'l-İslâm*, (Beyrût: el-Mektebetü'l-İslâm, 2000/1421), 2: 352; Esbehânî, *Mağrifetü ashâbe*, 1: 971; Mustafa Özdamar, *Ehl-i Beyt*, (İstanbul: Kırk Kandı, 2008), 109.

102 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 212; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 86; Taberî, *Tarihü'l-ümem*, 2: 177; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I,152; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 502; Adevî, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 45; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 201-202 Lings, *Muhammed*, 315; Asri Çubukçu, "İbrahim", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 21: 273. Selma, Safiyye b. Abdulmuttalib'in câriyesi olduğu daha sonra Hz. Peygamber'in hizmetine geçtiği veya annesinin Âmine'nin kölesi olduğu ondan Hz. Peygamber'e intikal ettiği söylenilir. Detaylı bilgi için bk. Mehmet Eren, "Ümmü Râfi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 42: 327. Selma Hz. Peygamber'in ailesinden pek çok kadının ebeliğini yapan bir nevi özel aile ebesiydi. Bu hususta bk. Elnura Azizova, *Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, (İstanbul: İsam Yayınları, 2011), 393.

dünyaya getirdi.¹⁰³ Doğum yaptığı yer uzun süredir yaşadığı Âliye'deki evdi.¹⁰⁴ Çocuğun doğum haberini Selma'nın kocası Ebû Rafî' verdi. Hz Peygamber ona bir köle hediye etti.¹⁰⁵ Çocuk doğunca Cebrail (a.s.) Hz Peygamber'e gelerek "Esselam Aleyke İbrahim babası"¹⁰⁶ veya "Ey İbrahim babası" diye hitap etti.¹⁰⁷ Yedinci gününde Ensâr'dan Ebû Hind Beyâdî onu traş etti. Saçlarını bir yere gömdüler. Allah Resülû çocuğun saçlarının ağırlığınca fakirlere yardım ve tasaddukta bulundu.¹⁰⁸ Hz. Peygamber ona İbrahim ismini verdi.¹⁰⁹ Ertesi Sabah namazdan sonra Hz. Peygamber ashabına: "Ona atamın adı olan İbrahim ismini verdim." dedi.¹¹⁰

Hz. Peygamber'in çocuğunun Medine'de dünyaya gelmesi Ensâr'ı çok sevindirdiği muhakkaktır. Onlar bu sevinçle birlikte İbrahim'e sütannelik etme hususunda da yarıştılar.¹¹¹ Berâ b. Evs'in karısı Ümmü Bürde bint Münzir b. Zeyd el-Ensârî adında bir kadın geldi.¹¹² Asıl adı Kebeşe bint Münzir b. Zeyd b. Lebîd b.

103 İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 7; Taberî, *Tarihü'l-ümem*, 2: 177; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, 2: 233; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 5: 508; Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve ve mağrifeti ahvali sâhibe's-seriyye*, (Beyrût: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988/1408), 5: 429; Adevi, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 45; Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi*, 128.

104 İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 2: 458-459; Ebî Yusuf Ya'kub b. Süfyân el-Fesevî, *Kitabü mağriفة ve't-tarih*, thk. Ekrem Ziya el- Ömerî, (Medine: Mektebetü'l Dâru b. Medînetü'l-Münevver, 1410), 3: 324-330; İbn Kesir, *Fusûl*, 241; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb*, 18: 138; Mehmet Zihni Efendi, *Meşahirü'n-Nisa*, (İstanbul: Matbaî Amire, 1295), 2: 198; Adevi, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 45; Çubukçu, "İbrahim", *DİA*, 21: 273.

105 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 212; Belâzürî, 2: 86; Taberî, *Tarihü'l-ümem*, 2: 178; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 152; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 503; Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi* 128; Adevi, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 45. Asıl adı İbrahim veya Eslem olan Ebû Rafî' de Mariye gibi Mısır asıllı bir köledir. Sem'ânî, *el-Ensâb*, 10: 51. İbn Kesir ona gerdanlık hediye edildiğini rivayet eder. Detaylı bilgi için bk. İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 503.

106 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 214; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 9: 26; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1: 164; Adevi, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 45.

107 İbn Sa'd, 8: 214; Esbehânî, *Mağrifetü ashâbe*, 1: 972; Çubukçu, "İbrahim", *DİA*, 21: 274; Fatimatüz Zehra Kamacı, *Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı (Mescid'i Nebevi)*, İnkılab Yayınları, İstanbul 2013, 111.

108 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 152; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 503; Adevi, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 45; Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi*, 128; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb*, 18: 138; Çubukçu, "İbrahim", *DİA*, 21: 274.

109 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 86; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 152; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb*, 18: 138; Adevi, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 45.

110 Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb*, 18: 138; Lings, *Muhammed*, 315; Adevi, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 46; Çubukçu, "İbrahim", *DİA*, 21: 274.

111 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 212; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 202; Çubukçu, "İbrahim", *DİA*, 21: 274.

112 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 136; Taberî, *Tarihü'l-ümem*, 2: 177; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, 2: 233;

Hidâş idi.¹¹³ Lakabı Ümmü Bürde veya Ümmü Seyf idi.¹¹⁴ Hz. Peygamber çocuğuna sütanne olarak onu seçti. Kendisine ait deve ve koyun sütlerini de ona tahsis etti.¹¹⁵ Hz. Mâriye ve oğlunun bu koyunların sütünden bol bol içtiği söylenilir.¹¹⁶

Hz. Mâriye'nin doğumu peygamberin diğer eşlerini kıskandırdı. Hz. Âişe ile Hz. Peygamber arasında geçen şu olay buna örnek gösterilir. İbrahim ara sıra Âliye semtindeki evinlerinden alınarak Mescid'e getirilirdi. Bir gün Hz. Peygamber kucağına oğlunu alarak Hz. Âişe'ye: "Bana ne kadar benzediğine bak." dedi. Hz. Âişe: "Hiç benzerlik göremiyorum."¹¹⁷ dedi. Hz. Peygamber: "Benim gibi etli değil mi?" demesi üzere Hz. Âişe: "Koyun sütüyle beslenen çocuk elbette etli olacak." dedi.¹¹⁸ Hâlbuki Hz. Mâriye İbrahim'e hamileyken Cebrail (a.s.), Hz. Peygamber'e gelerek insanlar içerisinde kendisine en çok benzeyen kimsenin İbrahim olduğu müjdesini vermişti.¹¹⁹

6. İkinci İfk Hadisesi

İkinci İfk Hadisesi olarak yorumlanacak bu olayın Hz. Mâriye ile onunla birlikte Mısır'dan geldiği iddia edilen amcaoğlu Mâbur arasından cereyan ettiği anlatılır. Rivayete göre Mukavkıs'ın Hz. Peygamber'e gönderdiği hediyeler arasında Mâbur adında bir köle de vardı.¹²⁰ Daha önce onun Hz. Mâriye'nin amcasının oğlu veya kardeşi olduğu hakkında rivayetlerin bulunduğunu söylemiştik. Hâtıb Mısır'dan getirirken ona İslâm'ı anlattı fakat o yaşının verdiği kibir ve inatçılıktan dolayı Müslüman olmadı.¹²¹ Onun Medine'ye geldikten sonra Hz. Mâriye ile görüşmeye devam etmesi dedikoduya neden oldu.

Mâbur, ilk zamanlarda Hz. Mâriye'nin yanına rahatlıkla girip çıkmaktaydı.¹²²

Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 18: 138.

113 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 86.

114 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 152; Zehebi, *Siyer*, 2: 278; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 18: 138; Adevî, *Mâriye el-Kıbtîyye*, 46.

115 Çubukçu, "İbrahim", *DİA*, 21: 274. İbrahim'e sütüne tutulması annesinin hür hükmüne geçtiğine delil gösterilebilir. Çünkü Araplarda hür kadının çocukları sütanneye verildi. Bu hususta bk. Abdülbaki Gölpınar, *Sosyal Açıdan İslâm Tarihi*, (İstanbul: İnkılap ve Akka Kitapevi, 1975), 173.

116 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 86.

117 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 87; Muir, *The Life of Mahomed*, 160 Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 202.

118 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 5: 504.

119 Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî eş-Şamî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîret-i hayri'l-ibâd*, thk. Mustafa Abdulvahid, (Kahire: yy, 1990/1410), 2: 156.

120 İbn Abdilhakem, *Futuhu Mısır*, 71; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 2: 267; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 5: 3; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4: 394; Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi*, 127.

121 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 212.

122 Adevî, *Mâriye el-Kıbtîyye*, 31. Esbehâni bu olayın failinin Nebatlı biri olduğunu söyler.

Çünkü Mısır'daki adetler böyleydi. O, sık sık Hz. Mâriye'nin yanına girer onunla konuşur ve onun su, odun, ekme vb. ihtiyaçlarını getirirdi.¹²³ Bu durumdan haberdar olan bazı münafıklar dedikodu yaymaya başladılar. Onların birbirlerine çok yakın olduklarını söylediler. Dedikodular bir müddet sonra Hz. Peygamber'in kulağına gitti. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Ali'yi çağırdı ve ona: "Durumu takip et, şayet dedikleri gibiyse (yani onlar beraber iseler) köleyi öldür." emrini verdi. Hz. Ali kılıcını kuşanıp Hz. Mâriye'nin evine vardığında ikisini yan yana gördü. Olayın bundan sonraki seyri hakkında farklı rivayetler vardır. Birinci rivayete göre Hz. Ali kılıcını çekince öldürüleceğini anlayan Mâbur hurma ağacına çıktı. Ancak dengesini kaybedip ağaçtan düşerken ağaca veya dallarına takılıp elbisesi yırtılmayla açıldı ve bu esnada onun daha önceden iğdiş olduğu anlaşıldı. İkinci rivayete göre Mâbur, Hz. Ali'yi görünce korkudan örtüsünü başına bürüdü ve iğdiş edildiği anlaşıldı. Üçüncü rivayete göre kuyuda serinliyordu. Hz. Ali onu kuyudan çıkardı. Üzerinde elbisesi olmadığı için iğdiş edildiği anlaşıldı.¹²⁴ Sonuncu rivayete göre ise kalacağı çadırını yapıyordu ki bu arada Hz. Ali onu geriden takip etti. O eğilince iğdiş edildiği anlaşıldı. Bu rivayetleri inceleyen Adevi der ki: "Aslında rivayetlerin hepsi olabilir. Şöyle ki Hz. Ali onu tek bir halde değil de bütün hallerde gördü. Ta ki onun hadım edildiğine kanaat getirene kadar."¹²⁵ Hz. Ali, Mâbur'un hadım edildiğine kanaat getirdikten sonra Hz. Peygamber'in yanına varıp durumu anlattı. Duruma memnun olan Hz. Peygamber: "Benim Ehl-i Beytimden her türlü belayı salan Allah'a hamd olsun." dedi.¹²⁶

Bu olay Hz. Peygamber'in rahmet peygamberi olmasına çok uyuşmuyor gibi görülebilir. Çünkü bu rivayete göre o, birisinin yargılanmadan ve olay aydınlatılmadan direkt olarak öldürmesine izin vermiş gibi bir anlam çıkar. Olay, Hz. Peygamber'in hayatına ve yaşayışına ters gibi görüldüğünden konu bazı âlimlerce değerlendirilmiş ve olayın doğruluğuna dair şüpheler ortaya konmuştur. Fakat bu olayın güvenilir kaynaklarda zikredilmesi şüpheleri kısmen ortadan kaldırır. Muhtemelen bunun bir iftira olduğunu bilen Hz. Peygamber, Süleyman (a.s.) gibi davrandı. İki kadının bir çocuğu çekiştirerek üzerinde hak iddia etmeleri üzerine o: "Bir bıçak getirin keseyim de size bölüştüreyim." demişti. Aslında Hz. Süleyman'ın çocuğu kesmek gibi bir niyeti yoktu. Fakat

---

Daha sonra ise aynı olayı failini vermeden tekrar anlatır. Bu hususta bk. Esbehâni, *Mağrifetü ashâbe*, 1: 973.

123 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 214; Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi*, 127; Adevi, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 31.

124 İbn Hacer, *el-İsâbe*, 9/ 26.

125 Adevi, *Mâriye el-Kıbtıyye*, 32-33.

126 İbn İshak, *es-Sîre*, 1: 252; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 214; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 87; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, 2: 233; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 5: 504; Esbehâni, *Mağrifetü ashâbe*, 1: 973; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 9/ 26; Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi*, 127.

olayın iç yüzünün aydınlanması için böyle davranması gerekiyordu.¹²⁷ İlk *İfk Hadisesi*'nde ashâbıyla meseleyi görüşüp bu konuda ilahi bir mesaj gelmesini bekleyen Hz. Peygamber, ikincisinde hiç beklemeden ve olayın faillerine bir şey sormadan Hz. Ali'ye emir vermesi konu hakkında kafasında bir şeyler olduğunu göstermektedir. Büyük olasılıkla Hz. Peygamber karısına odun ve erzak götürmesi için izin verdiği adamın iğdiş edilmiş olduğunu biliyordu. Çünkü Hz. Peygamber de bir erkekti ve câriye eşini kıskanmaması mümkün değildi. Eşinin kendisini aldatacak bir erkekle görüşmesine fırsat vermezdi. Nitekim bir defasında Sa'd b. Ubâde "Karımla birlikte bir erkek görsem hiç aman vermeden onu kılıcımın ağzıyla tepelerim." demesi üzerine Hz. Peygamber: "Sa'd'ın kıskançlığına şaşıyor musunuz? Emin olunuz ki ben ondan daha kıskancım..."¹²⁸ demiştir. Hz. Peygamber'in onların görüşmesine izin vermesi ise onların yakın olmalarıyla alakalı olmalıdır. Çünkü bu ikisi bir rivayete göre kardeş bir rivayete göre amca çocuklarıydı. Kaldı ki Mâbur iğdiş edilmiş birisiydi. Bir kadına zarar verecek nitelikte değildi.

Son olarak bu hadisede sahâbenin tutumunu değerlendirecek olursak, ilk *İfk Hadisesi*'nden gerekli dersi çıkararak sahâbe, ikincisine kolay kolay düşmedi. Ashâb bu işe tenezzül etmediğinden birkaç münafık hariç kimse hadiseyi dillendirmediler. Buradan anlaşılıyor ki sahâbe, insan olmaları hasebiyle hata yapabilir, ancak bu hatalar peygamberi üslup ile düzeltildikten sonra asla bir daha tekerrür etmezdi. Çünkü sahâbe halden anlayan kimselerdi, Hz. Peygamber ise nefisleri terbiye eden bir rehberdi.

7. İlâ Hadisesi:

Sözlükte yemin etmek manasına gelen ilâ kelimesi, terim olarak kocanın şarta bağlamak suretiyle eşiyle ilişkide bulunmaması demektir.¹²⁹ İlâ hadisesiyle alakalı olan Tahrim sûresinin bir ve dördüncü âyetlerinin Hz. Mâriye için indirildiği rivayet edilir ve olayla alakalı bir de hadise anlatılır. Ancak bu âyetlerin nüzul sebebi konusunda ihtilaf vardır.¹³⁰ Çünkü bu âyetlerle alakalı kaynaklarda başka hadiselerden de bahsedilir. Bunlardan meşhur olan iki rivayeti ele alalım.

Birinci rivayete göre Hz. Peygamber, Hz. Mâriye'yi mescide getirtti, eşi

¹²⁷ İbn Kayyim el-Cevzî, 5: 16-17.

¹²⁸ Buhârî, "Nikâh", 107.

¹²⁹ Hamdi Döndüren, "İlâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 22: 61.

¹³⁰ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, Çev. Bekir Karlıga-Bedrettin Çetiner, (İstanbul Çağrı Yayınları, 1986), 14: 7956; Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, çev. Suat Yıldırım ve Arkadaşları, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 21: 552. Bu konudaki farklı rivayetler için bk. Vehbe Zuhayli, *Tefsîrü'l-Münir*, çev. Hamdi Arslan ve Arkadaşları, Risale Yayınları, İstanbul 2005, 14: 545-546.

Hafsa'nın evinde olmadığı bir zamanda Hz. Mâriye ile birlikte oldu. Bu sırada babasının evinde olan Hafsa, biraz erken çıktığından ikisini kendi evinde buldu. Bu durum üzerine Hz. Peygamber'e: "Ey Allah'ın elçisi benim evimde, benim günümde mi?" diye çıkıştı. Hz. Peygamber bundan böyle Hz. Mâriye'nin kendisine haram olduğunu söyledi. Hafsa'nın bu konuda yemin talep etmesi üzerine: "Allah'a yemin ederim ki bundan sonra ona dokunmayacağım." dedi. Hafsa bunu komşusu Âişe'ye bildirdi.¹³¹

İkinci rivayet göre Hz. Peygamber adet üzere her ikindi vakti hanımlarını ziyaret eder, onların hal ve hatırlarını sorardı. Bu ziyaretler sırasında kendisine verilen hediye ve ikramları da geri çevirmezdi. İşte bu ziyaretler sırasında Zeyneb bint Caş kendisine gelen baldan şerbet yaparak Hz. Peygamber'e içirmeye başladı. Hz. Peygamber bunu pek sevdiğinden onun evinde her defasında daha fazla kalıyordu. Bu durum Hz. Âişe'nin gözünden kaçmadı. Bu uzun ziyaretlere son vermek için diğer eşlerden bazılarını örgütledi. Aralarında yaptıkları konuşmaya göre Hz. Peygamber'in yediği bal hakkında olumsuz konuşacaklardı. Nitekim Hz. Peygamber, Hafsa'nın yanına gelince: "Ey Allah'ın Resülü megafır mı yediniz?" dedi. O: "Hayır" deyince Hz. Hafsa: "O halde bu koku ne?" Hz. Peygamber: "Zeynep bana bal şerbeti içirdi." Hafsa: "Demek o balın arısı urfut ağacından yayılmış, bal toplamış" dedi. Bu durum üzerine Hz. Peygamber kendisine bal yemeyi haram kıldı.¹³² Hafsa da hadiseyi hemen Hz. Âişe'ye bildirdi. Böylelikle diğer eşler bu olaydan haberdar oldular. Olay üzerine aşağıdaki âyetler nazil oldu:

Ey peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı meşru kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır. O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Hani peygamber eşlerinden birine, gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunu peygambere bildirince, peygamber bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona (sırrı açıklayan eşine) haber verince o, "Bunu sana kim bildirdi?" dedi. Peygamber, "Bunu bana,

131 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 227; İbn Kesir, *Tefsir*, 14: 7956; Râzî, *Tefsir*, 21: 552; Nureddin Ali b. Ahmed es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi ahbarî dâri'l-Mustafa*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, (Beyrût, yy, trz), 1: 310. Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyî*, 123; Canon Sell, *The Life of Muhammad*, (London: 1913), 200; Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 202; Haykal, *The Life of Muhammed*, 436; Nâsif, "Mâriye el-Kıbtîyye", 79; Sadreddin Gümüş, "Hz. Peygamber'in Evlilikleriyle İlgili Ayetlerin Toplu Değerlendirilmesi", *Hz. Peygamber'in Aile Hayatı*, (İstanbul: İlmî Neşriyat, trz), 235-237; Muir, *The Life of Mahomed*, 160.

132 İbn Kesir, *Tefsir*, 14: 7958; Râzî, *Tefsir*, 21: 552; Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, (İstanbul: Arslan Yayınları, trz), 15: 170-171.

hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi” dedi.¹³³

Bu âyetlerde Hz. Peygamber’in kendisine yasakladığı şeyin ne olduğu açıkça söylemediğinden yukarıdaki anlatılan iki olay da âyetin nüzulüne uygun düşmektedir. Dolayısıyla tefsirciler bu âyetleri açıklarken iki olayı da zikredeler. Hz. Peygamber gizlenmesi gereken durumu ifşa etmeleri ve bu durumunda vahiyle bildirilmesi üzerine bir ay süreyle eşlerinden ayrı kalmaya yemin etti.¹³⁴

Olayı bütün yönleriyle değerlendiren Mevdudî birinci hadisenin *Kütüb-i Sitte* içerisinde Nesâî’deki ufak bir pasaj haricinde diğer kaynaklarda zikredilmediğine dikkat çeker. Yine o ileri gelen birçok âlimin ikinci rivayete itibar ettiğini, Hz. Mâriye’yi kendisine haram kılma olayına pek itibar edilmediğini ifade eder. İkinci rivayetin *Sahihayn*’da geçmesi ve Hz. Âişe’den mervî olması sebebiyle onun doğruluğu daha isabetli gözükmektedir.¹³⁵ Ayrıca özellikle Hz. Mâriye için ayrı ev açan, onun ayrı yaşaması noktasında birçok uygulaması bulunan Hz. Peygamber’in onu Mescid’e çağırması ve onunla başka bir eşinin odasında birlikte olması gerçeklerle uyuşmuyor. Eşlerinin şeref ve haysiyetine önem veren Hz. Peygamber, onların gururlarını incitecek bu hareketi yapması da muhtemel değildir. Dolayısıyla ilâ hadisesinin failleri arasında Hz. Mâriye’yi görmek doğru değildir.

8. İbrahim’in Vefatı

Hz. Peygamber, Hz. Mâriye’ye gösterdiği saygı ve sevginin benzerini oğlu için de beslemekteydi. Onun bu sevgisini Enes şöyle dile getirir; “Resûlullah kadar çoluk çocuğuna merhametli bir kimse görmedim. O Medine’nin üst mahallesinde oturan oğlunu görmek için oraya gider ve bizi de beraberinde götürürdü. Yağmurlu havalarda dahi giderdi. Oraya gider oğlunu öper koklar geri dönerdik.”¹³⁶

İki sene kadar yaşayan İbrahim bünyesinin zayıflığından veya Medine’deki hastalıklardan dolayı zayıf düştü ve bir müddet sonra vefat etti. Oğlu hastalandığında Hz. Peygamber yanı başındaydı. Aynı şekilde annesi ve teyzesi de yanındaydı. Son anlarında yeğenini yalnız bırakmayan Sîrin “Biz İbrahim hastalanınca yanındaydık. Kardeşimle ikimiz bağırarak dövünüyorduk.

---

133 Tahrim, 66/1-4.

134 Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı (Meal-Tefsir)*, Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996), 3: 1163.

135 Ebû’l-Alâ Mevdudî, *Tefhimul Kur’an*, çev: Muhammed Han Kayanî ve Arkadaşları, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 6: 394.

136 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye* 5: 512; Adem Apak, *İslâm’ın Örnek Şahsiyetleri Ashâb-ı Kirâm*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 201.

Hız. Peygamber ise böyle davranmamızı yasakladı." demiştir.¹³⁷ Nitekim Hz. Peygamber, ölünün arkasından ağlamayı değil de Câhiliye adetlerine benzer şekilde orantısız dövünmeyi yasaklamıştı. Diğer türlü o da diğer insanlar gibi oğlu öldüğünde ağlayanlardan birisiydi. Oğlu vefat edince kucağına aldı ve gözlerinden yaşlar boşaldı. Orada bulunan Abdurrahman b. Avf, "Ey Allah'ın Rasulü sen bunu yasaklamadın mı? Müslümanlar seni ağlarken görürse onlar da ağlayacaktır." dediğinde bir müddet ağlayan Hz. Peygamber cevaben "Ben (Câhiliye devrindeki ağlamayı) yasakladım; fakat bunlar merhametten dökülen yaşlardır." dedi.¹³⁸

İbrahim vefat ettiğinde onu Fadl b. Abbas b. Abdulmuttalib yıkadı.¹³⁹ Hz. Peygamber oğlunun cenaze namazını kıldırdı.¹⁴⁰ Defin sırasında Hz Peygamber oturuyordu. Tam bu esnada kerpiçlerin ayrıldığını görünce: "Sizden biriniz bir şey yaptığında onu mükemmel yapsın." dedi. Toprağı düzelttikten sonra: "Bu ne fayda ne de zarar verdi. Fakat hüzünlenenin gönlünü ferahlattı." dedi.¹⁴¹ Defin işlemi bitince mezara dökmek üzere bir kırba su istedi. Bir taş aldı ve onu İbrahim'in başucuna koydu.¹⁴² Onu *Cennetü'l-bakî* mezarlığına Osman b. Maz'ûn'un yanına defnettiler.¹⁴³ Çünkü Hz. Peygamber "Onu Osman b. Maz'ûn'un yanına defnedin." şeklinde bir ikazda bulunmuştur.¹⁴⁴

Hız. Peygamber oğlunu defnettikten sonra mezarın başında ağladı. Hz. Ebû Bekir ve Ömer ona "Allah'ın hakkını bilme konusunda sen herkesten önce gelirsin. Niçin ağlıyorsun?" dediklerinde Hz. Peygamber "Göz yaşarır, kalp hüzünlenir. Biz Rabbi gazaplandıracak şeyi söylemiyoruz. Eğer ahirette bir araya gelmeseydik daha çok üzülürdük. Ey İbrahim! Biz senin vefatından dolayı hüzünlüyük." cevabını verdi.¹⁴⁵

137 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 215; İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır*, 68; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 90.

138 İbn İshak, es-Sire, 1: 251-252; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 88-89; Zehebî, *Siyer*, 2: 278-279; İbn Hadide, el-Misbâhü'l-mudi, 2: 116; Lings, Muhammed, 325; Cemil, *Zevcâtü'n-nebi*, 129; Philip K. Hitti, *Siyâsi ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev: Salih Tuğ, (İstanbul: İFAV Yayınları, 1995), 1: 178; Mâlik, *Wives Of The Prophet*, 165.

139 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 215; Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru Âlami'n-Nübelâ*, thk. Beşar Avvar Mağruf, (Beyrût: Müessesetü Risâle, trz), 2: 287; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 88. Ümmü Bürde'nin de yıkadığı söylenir. Bu hususta bk. Belâzürî, *Ensâb*, 2: 88; Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi*, 129.

140 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 88; Makdîsî, *Kitabû bed*, 5: 17; Cemil, *Zevcâtü'n-nebiyyi*, 129.

141 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 215-216; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 88.

142 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 88.

143 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 88.

144 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 88; Makdîsî, *Kitabû bed*, 5: 17.

145 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 5: 513.

İbrahim hicretin onuncu yılında vefat etti.¹⁴⁶ Vefat ettiğinde on altı aylık¹⁴⁷, on sekiz aylık veya yirmi aylık¹⁴⁸ olduğu rivayet edilir.¹⁴⁹ Tam tarih vermekten çekinen müellifler ise onun beşiği dolduracak yaşa geldiğini söylerler.¹⁵⁰ Kaynaklarda Rebiulevvel ayının son günlerinde vefat ettiği söylenir.¹⁵¹ Daha önce Zilhicce ayında doğduğunu söylemiştik. Bu iki tarihe göre hesap yapılacak olursa onun on altı aylık iken vefat ettiğini söyleyebiliriz. İbrahim vefat edince Hz. Peygamber şöyle dedi: “Doğrusu İbrahim, benim oğlumdur. O, süt emmekte iken vefat etti.¹⁵² Muhakkak ki cennette onun için sütanne vardır. Şayet yaşasaydı sadık bir peygamber olurdu ve şayet yaşasaydı tüm kıbtîleri azad ederdi.”¹⁵³

İbrahim vefat ettiği gün güneş tutulması oldu. Hz. Peygamber, insanların: “İbrahim’in ölümünden dolayı güneş tutuldu.” demeleri üzerine onları Mescid’te topladı ve şöyle dedi: “Güneş ve ay, Aziz ve Celil olan Allah’ın âyetlerinden iki âyettir. Herhangi bir kimsenin ölümü ve hayatı için tutulmazlar.”¹⁵⁴

9. Hz. Mâriye’nin Vefatı

Oğlunun vefatından bir müddet sonra eşini de kaybeden Hz. Mâriye ikinci büyük acıyı da tattı. Fakat o tam manasıyla teslim olduğundan ölümün hak olduğunu biliyordu. Hz. Peygamber vefat edince halife Hz. Ebû Bekir onu ihmal etmedi. Diğer peygamber eşleri gibi onun nafakasını da verdi. Hz. Ömer de aynı şekilde *Bevtülmâl*’den ona hisse ayırdı.¹⁵⁵ Hz. Ömer döneminde hicretin on beş¹⁵⁶

146 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 87; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye* 5: 514; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, 5: 429; Zehebî, *Siyer*, 2: 278; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-ereb*, 18: 139; Hudarî, *Nurû’l-yakîn*, 277.

147 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 88; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, 5: 429; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-ereb*, 18: 139.

148 Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, 2: 96.

149 İbn İshak, *es-Sîre*, 1: 251; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 88; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye* 5: 508; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, 5: 429.

150 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye* 5: 512.

151 Belâzürî, *Ensâb*, 2: 88; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, 5: 429; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-ereb*, 18: 139.

152 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye* 5: 512.

153 İbn Mâce, *Cenaiz*, 27; İbn İshak, 1: 251; İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır*, 74; İbn Kesîr, *Fusûl*, 252; Esbehânî, *Mağrifetü ashâbe*, 1: 972; Zehebî, *Siyer*, 2: 278; Mâkdisî, *Kitâbu’l-bed*, 5: 17.

154 İbn Sa’d, *Tabakât*, 8: 214; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 89; Taberî, *Tarihü’l-ümem*, 2: 141; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye* 5: 514; Muhammed Gâzâlî, *Fıkhü’s-sîre*, Dısember 1975, yy., 484; Molla Hüsrev, *Gurer ve Dürer Tercümesi*, çev: Arif Erkan, (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 1: 257; Adevî, *Mâriye el-Kıbtîyye*, 31.

155 İbn Sa’d, *Tabakât*, 8: 216; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 89; Mâlik, *Wives Of The Prophet*, 168.

156 İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısır*, 75; Taberî, *Tarihü’l-Ümem*, 2: 475; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye* 5: 504.

veya on altıncı yılında vefat etti.¹⁵⁷ Hz. Peygamber'den beş sene fazla yaşadı.¹⁵⁸ Namazını Müslümanların halifesi Hz. Ömer kıldırdı¹⁵⁹ ve Onu *Cennetü'l-baki* mezarlığına defnettirdi.¹⁶⁰

10. Ümmü Veled Meselesi

Arapça bir terkip olan *ümmü veled*, çocuğun annesi manasına gelir. İslâmî literatürde efendisinden bir çocuk meydana getirmesiyle, efendisinin ölümü üzerine serbest kalan câriyenin konumu bildiren terimdir.¹⁶¹ Şayet bir câriye efendisinin yatağında (kendisine açtığı evde) bir çocuk dünyaya getirir ve efendisi de “*Bu çocuk bendendir.*” diye tasdik ederse câriye *ümmü veled* olur.¹⁶² Bundan böyle o artık hiçbir şekilde satılamaz, hibe edilemez veya mirasçılara miras olarak bırakılamaz. Efendisinin ölümüyle birlikte hür olur.

İslâmiyet'in ortaya çıktığı çağda köleliği ıslah etmek isteyen İslâm dini bu uygulamayı gündeme getirdi. Hz. Peygamber'in Hz. Mâriye'yi câriye edinmesi, ondan bir erkek evlat dünyaya gelmesi bu düşüncenin uygulamasından başka bir şey değildi. Daha önce Araplar kendilerine çocuk doğuran câriyeleri satmaktaydılar. Câbir b. Abdullah'ın şu sözü bunun en açık kanıtıdır: “*Biz Peygamber aramızda (hayatta) iken çocuklarımızın anaları olan câriyeleri satardık. Bu satışta bir sakınca görmezdik.*”¹⁶³

Aile müessesine önem veren Hz. Peygamber bu uygulamaya son verdi. Zira efendisine çocuk doğuran câriyelerin satışı anne-çocuk ilişkisini bitirebildiği gibi nesep konusunda karışıklıkları da beraberinde getirmekteydi. Hz. Peygamber'in Hz. Mâriye ile kurduğu evlilik hayatı¹⁶⁴ bütün câriyeler için bir nimet oldu.¹⁶⁵ Hz. Mâriye, İbrahim'in dünyaya getirince Hz. Peygamber: “Çocuğu onu hürriyetine

157 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 216; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 89; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 5: 504; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 101; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 18: 137.

158 Esbehânî, *Mağrifetü ashâbe*, 1: 971; Mâlik, *Wives Of The Prophet*, 168.

159 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 216; Taberî, *Tarihü'l-ümem*, 2: 475; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 89; Zehebî, *Tarihü'l-İslâm*, 2: 96.

160 Taberî, *Tarihü'l-Ümem*, 2: 475; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 5: 504.

161 Hamza Aktan, “İstîlâd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 23: 362 Eşref Ali et-Tehanevî, *Hadislerle Hanefî Fıkıhı*, (İstanbul: Misvak Neşriyat, 2009), 9: 244.

162 Elmalı Hamdi Yazır, *Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstîlâhları Kamusu*, Eser Neşriyat, 2: 534;

163 İbn Mâce, “*İtk*”, 2.

164 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 227. İbn Sa'd bu durumun açık bir şekilde bu ilişkinin efendi-câriye ilişkisinden başka bir şey olmadığını vurgular. Bu hususta bkz İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 227

165 Akyüz, *Asr-ı Saadette İslâm*, 4: 188.

kavuşturdu.” dedi.¹⁶⁶

Hız. Peygamber, Hız. Mâriye ile evlenerek *ümmü veled* hukukunu uygulamaya geçirmişti. Ancak uygulama yeteri kadar anlaşılmamış olacak ki bu konu Hız. Ömer döneminde tekrar gündeme geldi. Ümmü veledini satmak isteyen bir kişinin durumu üzerine Câbir b. Abdullah'ın sözü hatırlatıldı: “Biz Peygamber aramızda (hayatta) iken çocuklarımızın anaları olan câriyeleri satardık. Bu satışta bir sakınca görmezdik.”¹⁶⁷ Bunun üzerine Hız. Ömer Hız. Peygamber'den öğrendiği şu hadisi bildirdi: “Bir câriye efendisinden çocuk doğurursa, efendi onu satamaz, bağışlayamaz ve miras bırakamaz. Ondan faydalanır ve efendi ölünce o hür kalır.”¹⁶⁸ İbn Abbâs'da Hız. Peygamber'den “Kişinin câriyesi kendisinden bir çocuk doğurduğu zaman adamın ölümüyle birlikte câriye de özgür olur.”¹⁶⁹ rivayetini nakletti.

Hız. Ömer ve İbn Abbâs'ın naklettiği hadisler ile Câbir'in naklettiği hadis çelişiyor gibi görülebilir. Büyük ihtimal Câbir'in bahsettiği satış Peygamber'in bu yasağı getirmesinden önceydi. Ya da bu işi yapanlar Hız. Peygamber'in yasağından haberdar değillerdi. Çünkü Hız. Peygamber *ümmü veled* meselesini hayatının son zamanlarda gündeme getirmişti. Fakat Hız. Peygamber'in hayatının her sahnesini bilen Hız. Ömer, onun Hız. Mâriye ile evlilik sürecini çok iyi biliyordu. Dolayısıyla efendisinden çocuk doğuran ümmü veledin hür olduğu noktasında şüphesi yoktu. Hız. Ömer daha önce hayata geçirilen bu uygulamayı artık hiçbir şüphe kalmayacak şekilde yeniden kanunlaştırdı.

Ashında Hız. Peygamber'den sonra Hız. Mâriye'nin üç âdet dönemi sayması onun ümmü veled olduğunun en açık kanıtıdır.¹⁷⁰ İbn Ömer'in naklettiği bir hadiste Hız. Peygamber: “Hür kadının iddeti üç hayız müddeti, köle kadının iddeti iki hayız müddetidir.” demiştir.¹⁷¹ İbn Sirin ise “Ümmü veledin iddeti üç hayızlık dönemidir.”¹⁷² hadisini bildirdi. Böylelikle Hız. Mâriye efendisinden sonra hür oldu. Ayrıca onun miras olarak devredilmemesi de onun *ümmü veled* sebebiyle

166 İbn Mâce, “*İtk*”, 2; İbn Sa‘d, *Tabakât*, 8: 215; Belâzürî, *Ensâb*, 2: 87; İbn Hadide, *el-Misbâhü'l-mudî*, 2: 116; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 18: 137; Haykal, *The Life of Muhammed*, 433; Adevî, *Mâriye el-Kıbtîyye*, 46.

167 İbn Mâce, “*İtk*”, 2.

168 İmam Mâlik, *Muvatta'*, 38: 5.

169 İbn Ebi Şeybe, “Ümmü Veledlerin Satılması”, *Musannef*, 22009.

170 İbn Sa‘d, *Tabakât*, 8: 216; Fatih Karataş, “İslâm Hukukunda İddet”, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4/8 (2013): 161-190; Suat Erdem, “İslâm Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2, (2013): 71-95.

171 Ebû Davud, “*Talak*”, 6; İbn Mâce, “*Talak*”, 30; İmam Mâlik, *Muvattâ'*, “*Talak*”, 50.

172 İbn Ebi Şeybe, “Ümmü Veledin İddeti”, *Musannef*, 19069.

hür olduğunu göstermektedir.

11. Hz. Mâriye'nin Ümmehâtü'l-Mü'minînden Olma Durumu

Ümmehâtü'l-mü'minîn/ümmü'l-mü'minîn (müminlerin anneleri) veya başka bir deyişle ezvâc-ı tahirat peygamber eşlerine verilen payedir.¹⁷³ Nitekim Allah (cc) Ahzâb sûresinde: “Peygamber müminlere kendi canlarından daha yakındır, onun hanımları ise müminlerin anneleridir”¹⁷⁴ diyerek Peygamber eşlerini Müslümanlara anne kıldı. Ancak bu annelik bilinen annelikten biraz farklıdır. Yani Peygamber eşleri evlilik konusunda Mü'min erkeklerin anneleri gibidir. Kimse onlarla evlenemez, demektir. Ama onların çocuklarıyla evlenebilir. Yani Hz. Peygamber'in kızlarıyla evlilikte bir sakınca yoktur ve onlara nikâh düşer. Ayrıca ezvâc-ı tahiratın anne olma durumu sadece erkekler içindir. Nitekim bir defasında bir kadın Hz. Âişe'ye anne diye hitap etmesi üzerine Hz. Âişe ona kızmış ve bu durumun sadece erkekler için geçerli olduğunu söylemiştir.¹⁷⁵ Nikâhla birlikte birazdan değinileceği üzere *ümmehâtü'l-mü'minîne* has durumlar ve vazifeler de vardı.

Acaba Hz. Peygamber'in câriyesi ve eşi olan Hz. Mâriye de *ümmehâtü'l-mü'minînden* bunlardan biri miydi? Âişe Abdurrahman'ın ifadesiyle Hz. Mâriye, Hz. Peygamber'in evlerinden uzak olmayan bir evde yaşayan, hatta Hz. Peygamber'den bir çocuk dünyaya getiren buna rağmen Mü'minlerin annesi lakabıyla anılmayan câriye eştî.¹⁷⁶ Nitekim Hz. Peygamber'in eşlerinin anlatıldığı *el-Ezvâc* kitaplarında peygamber eşleri sıralanırken çoğu zaman Hz. Mâriye'nin adı zikredilmez.¹⁷⁷ Daha çok Hz. Peygamber'in on bir eşinin ismi sıralanarak hayatları anlatılır. Hz. Mâriye ve Reyhâne'den bahsedilecekse onlar için ayrı başlık açılır. Bu başlık genelde “*Teserrahu*” şeklindedir. Burada Peygamber'in *Teserri* hakkını kullandığı yani onları odalık olarak faydalandığı câriyeleri anlatılır.¹⁷⁸

Hz. Mâriye, usul olarak da *ümmehâtü'l-mü'minînden* değildir. Çünkü *ümmehâtü'l-mü'minîne* has bazı durumlar vardır. Bunlardan birisi de onların mihirlerinin Muaccel olarak ödenmesi durumudur. Ulemanın bazılarına göre *ümmehâtü'l-mü'minînin* mihri önceden verilmelidir.¹⁷⁹ Hz. Peygamber'in tüm

173 Aynur Uraler, “Ümmehâtü'l-Mü'minîn”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 42: 306.

174 Ahzâb, 33/6.

175 Ünal Kılıç, *Hz. Yâr-ı Rasûl Hatîce-î Kübra*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2015), 15.

176 Abdurrahman, *Nisau'n-nebi*, 194.

177 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5: 485.

178 Abdurrahman b. Cevzî, *Telkîhü fuhûmu ehli'l-eser fî 'uyûni't-tarihi ve's-Siyer*, (Mekke: Mektebetü'l-Adab, trz), 28; Hudarî, *Nurû'l-yakîn*, 223; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledüniyye*, 2: 100; İbn Kayyim el-Cevzî, 1: 122.

179 Musa Şahin Laşin, *Ezvacü'n-Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1987), 159-160.

eşlerine verdiği mihir kaynaklarda anlatılmasına rağmen Hz. Mâriye için mihir ödediğine dair bir bilgi yoktur.

Hz. Mâriye'nin Hz. Peygamber'in diğer eşleri gibi *Mescid-i Nebevi*'de değil de ayrı bir yerde yaşaması da *ümmehâtü'l-mü'minîn*den olmadığına dair bir göstergedir. Çünkü Hz. Peygamber'in hür ve *ümmühatü'l-mü'minîn* diye isimlendirilen tüm eşleri mescid kenarındaki evlerde ikamet ediyor iken o farklı bir evde kalmıştır. Bu da onun farklı statüde olduğunu gösterir. Müsteşrikler Hz. Mâriye'nin Hz. Peygamber'in diğer hanımlarından çekindiği için kendisinin ayrı kalmak istediğini belirtirler.¹⁸⁰ Ancak o günün şartları içerisinde olayı değerlendirecek olursak, câriyenin ayrı ev istemesi gibi bir durum o gün ne Arabistan'da ne de Mısır'da gelenek olarak vardı. Bir hakikat olarak câriyenin seçme hakkı yoktu. Hal böyle olunca onun ayrı ev istemesi veya onun sözüyle Hz. Peygamber'in ayrı ev açması makul görünmüyor. Kaldı ki Hz. Mâriye'nin kısıkaç biri olduğu ve diğer eşleri kısıkandığına dair de hiçbir örnek yoktur.

Hz. Mâriye, *ümmehâtü'l-mü'minîn* olmamasına rağmen Hz. Peygamber'in ona verdiği önem ve onun sahip olduğu meziyetler sebebiyle, *ümmehâtü'l-mü'minîn* seviyesine yakındır. Nitekim Hz. Peygamber *ümmehâtü'l-mü'minîn*e verdiği payelerin birçoğunu ona da verdi. Onu diğer eşleri gibi örttü/ Onun diğer eşleri gibi örtünmesini sağladı.¹⁸¹ Diğer eşlerinden ayrı tutulmayıp Hz. Peygamber tarafından ziyaret edildi. Hz. Peygamber'in vefatından sonra başka bir kimseyle evlenmemesi de onun Mü'minlerin anneleri gibi olduğunu gösterir. Son olarak onun Hz. Peygamber'den bir çocuk dünyaya getirmesi sebebiyle de birçok peygamber eşinin nail olamadığı şerefe onun eriştiğini söyleyebiliriz.

Sonuç

Hz. Peygamber'in Mısırlı eşi Mâriye'nin hayatı, genel hatlarıyla rivayetlere yansıdığı görülmektedir. Onun, Medine'ye gelmeden önceki hayatı, nasıl köle olduğu ve yaşının tam tespiti gibi bazı hususlar bilinmemektedir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi hiç şüphesiz onun Arabistan dışından geldiği için Araplar gibi kabile hayatına mensup olmamasıdır. Muhtemelen Arap olsaydı, Hz. Peygamber'e yakınlığından dolayı hayatı hakkında daha fazla rivayet bulunurdu. Bununla birlikte onun gözlerden uzak mütevazı bir hayat yaşamış olması da bilgi noksanlığı konusunda etkilidir. Çünkü o, diğer eşler gibi aktif bir hayat yaşayıp ön plana çıkmak yerine sadece evinin hanımı olmayı tercih etmiştir. Ne ilim tahsilinde bulunmuş ne de Hz. Peygamber'in askerî, idarî ve siyasi işlerinde rol almıştır.

¹⁸⁰ Mâlik, *Wives Of The Prophet*, 164.

¹⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 212.

Hayatı hakkındaki bilgiler eksik olsa da onun İslâm dinine ve insanlığa katkıları önemlidir. Onun vesilesi ile Hz. Peygamber câriyelere insan olduklarını göstermiştir. Bu evlilikle câriye ile evlilik nasıl kurulur, câriyelerin hakları nelerdir, onlardan doğan çocukların durumu hakkında nasıl hareket edilir ve efendisinden çocuk sahibi olan câriyenin hakları nelerdir vb. hususlar aydınlatılmıştır. Böylelikle fakihler de câriyelerin hak ve hukuklarını kolaylıkla bir hükme bağlamışlardır.

Hz. Peygamber'in câriye eş edinmesi sadece câriyeler için bir ümit olmamış, henüz İslâm ile müşerref olmayan Mısır halkı için de rahmet olmuştur. Şöyle ki, Hz. Peygamber'in Mısırlı birisini câriye eş kabul etmesi onlarla akrabalık sürecini de başlatmıştır. Böylelikle Mısırlılar ile Arapların birbirine olan bakış açısı biraz daha olumlu olmuştur. Aslında iki grup da birbirlerine karşı müspettiler. Çünkü Hz. İbrahim'in eşi Hâcer, Mısırlı bir Kıbtî idi ve onun oğlu İsmail'in soyu Araplarla birleşmişti. Dolayısıyla geçmişten gelen bir akrabalık bağı vardı. Bu sebeple Hz. Peygamber: "*Mısır'ı fethettiğinizde onlara iyi davranın çünkü aranızda akrabalık bağı vardır.*"¹⁸² Şeklinde hatırlatmada bulunmak durumunda kaldı¹⁸³ Söz konusu akrabalık bağları da böylece Mısır'ın fethinde işe yaradı.

Toparlamak gerekirse Hz. Mâriye, Hz. Peygamber için ne sadece bir eş ne de sadece bir câriyedir. Tam anlamıyla o bir câriye eşidir. Bu terkipten dolayı kendisine tanınan haklar da diğer hanımları gibi olmamıştır. Ne nikâh merasimi olmuş ne mihri takdir edilmiş ne de diğer eşler gibi Mescidin yanındaki odalarda kalmıştır. Sahip olduğu ayrıcalıklarda diğer Peygamber eşlerden farklı bir konumda olmuştur.

182 Müslim, "Fedail", 16.

183 Şebencî, *Ehl-i Beyt*, çev: Saim Güngör, (İstanbul: Pamuk Yayıncılık, 2004), 157.

KAYNAKÇA

- Abdü'l-Ganî**, Muhammed İlyas. *Buyûtü's-sahâbe havle'l-mescid-i'n-nebevîyye's-şerîfîyye*. Medine: yy, 1420/1999.
- Aktaş**, Ömer. *Bir Arap Dâhisi Muğîre B. Şu'be*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.
- Abdurrahman**, Âişe. *Nisau'n-nebiyyî*. Mağrib: Dâru'l-Hilal, 1971.
- Adevî**, Muhammed Ali Mahluf. *Mâriye el-Kıbtîyye (r.a.)*. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1406/1986.
- Askalanî**, Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn. Hacer. *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*. thk. Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdi'l-Ber, Kahire: Mektebetü İbn Teymîyye, 1993/1414.
- Belâzürî**, Ahmed b. Yahya b. Câbir (279/892). *Ensâbu'l-esrâf*. thk., Süheyli Zekkâr-Riyad Ziriklî, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1417/1996.
- Beyhakî**, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin (384/458). *Delâilü'n-nübüvve ve Mağrifeti Ahvali Sâhibe's-Şerîyye*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988/1408.
- Cemil**, İbrahim Muhammed Hasan. *Zevcâtü'n-nebiyyî muhammed ve esrâri'l-hikmeti teâddüihinne*. Mektebetü Vehbe, 1983.
- Dineverî**, Âllame Ebû Hanife Ahmed b. Davud (282/895). *el-Ahbâru't-tivâl*. thk. İsmâ Muhammed el-Hacc Ali, Beyrut: Dâru'l-İlmiyye, 1461/2001.
- Esbehânî**, Muhammed b. İshak b. Yahya b. Mende (310-395). *Mağrifetü ashâbe*. thk. Âmir Hasan Sabri, Câmiatü'l-İmarât, yy 1426/2005.
- Eskin**, Ümit . "Hz. Peygamber'in Devlet Başkanları ve Yerel Liderlerle Hediyeleşmesi", *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 4 (Haziran 2018): 85-105.
- Fesevî**, Ebî Yusuf Ya'kub b. Süfyân. *Kitabü mağribe ve't-tarih*. thk. Ekrem Ziya El-Ömerî, Mektebetü Dâru b. Medîne: Medînetü'l-Münevvere, Medîne 1410.
- Nâsîf**, Hafnî. *Mâriye el-Kıbtîyye tahkikü fi sîretihâ ve muvâtinihâ*. Mecelletü'l-Hilal, 1933, Sayı: 2.
- Hamidullah**, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. Çev. Salih Tuğ, İmaj Baskı, Ankara 2003.
- Hudarî**, Muhammed. *Nurü'l-yakîn fi sîret-i seyyidi'l-murselin*. thk. Naif Abbas, Beyrut: Darü İbn Kesîr, 1989.
- İbn Abdilber**, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed. *ed-Dürer fi ihtisâri'l-megâzi ve's-siyer*. thk. Kahire: Şevki Dayf, 1386/1966.
- İbn Abdilhakem**, Ebü'l-Kasım (257/871). *Futûhu Mısır ve'l-Mağrib*. thk. Kahire: Abdülmünim Âmir, trz.

- İbn Hadide**, Ensârî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ahmed (783/1381). *el-Misbâhü'l-mudî fi küttabî'n-nebiyyi'l-ümmî (s.a.v) ilâ müluki'l-arz min Arabî ve Acemî*. Beyrut: Âlemü'l-Kitab, 1405/1985.
- İbn Haldun**, Abdurrahman b. Muhammed (732/808). *Tarihü İbn Haldun*. thk. Halil Şahhade -Süheyl Zekkâr, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1421/2000.
- İbn Hişâm**, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik (218/833). *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Cemal Sâbit-Muhammed Mahmud, Kahire: Darü'l-Hadis, 1996.
- İbn Kesîr**, Ebû'l-Fidâ el-Hafız (774/1372). *el-Bidâye ve'n-nihâye (Büyük İslâm Tarihi)*. Çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995.
- İbn Kesîr**, Ebû'l-Fidâ el-Hafız (774/1372). *el-Fusû fi sîretü Râsul*. thk. Muhyiddin Metû, Beyrut: Müessesetü Ulûmu'l-Kur'ân, 1403.
- İbn Kuteybe**, Ebî Muhammed Abdullah (276/889). Müslim, *el-Meârîf*. thk. Servet Ukkâşe, Kahire: Dâru'l Marife, 1981.
- İbn Sa'd**, Ebû Abdullah Muhammed (230/844). *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1985/1405.
- İbn Seyyidinnâs**, Muhammed (h. 734). *Uyûnu'l-eser fi funûni'l-megâzi ve's-ş-semâil ve's*
Siyer. thk. Muhyiddin Mustû-Muhammed el-İd el-Hadrâvî. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996.
- İbn Manzûr**, Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali (711/1311). *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dârus's-Sadr, trz.
- İbnü'l-Cevzî**, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyûb ez-Züra İbn Kayyim (751/1350). *Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayrîl ibâd*. thk. Şuayip Arnavut, Beyrut: yy, 1981.
- İbnü'l-Esîr**, İzzeddün Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed (630). *el-Kâmil fi't-târih (İslâm Tarihi)*. çev., Ahmet Ağrakça, Abdülkerim Özaydın arkadaşları, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2008.
Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sâhâbe. thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Darü'l-İlmiyye, Beyrut trz.
- Kastallânî**, Ebû'l-Abbas Şihabeddin Ahmed b. Muhammed (923/1516). *el-Mevahibü'l-Ledüniyye bi'l- Minahi'l-Muhammediyye*. thk. Salih Ahmed eş-Şemmî, Beyrut: yy, 2004/1425.
- Kazıcı**, Ziya, Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri, İFAV, İstanbul 1997.

- Kelâi el-Endülüsî**, Süleyman b. Mûsa. *el-İktifâ bîma Tedâmmenehü min Meğâzi Resûlallah ve Selâsete'l-Hûlefâ*. thk. Kemaleddin İzzettin Ali. Beyrut: yy, 1997.
- Kettânî**, Muhammed Abdülhay. *et-Teratibu'l İdariyye.*, çev: Ahmet Özel, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Makdîsî**, Mutahhir b. Tahir. *Kitabû bed ve't-tarih*. thk. Ziyad Ahmed b. Sehl el-Belhî, Beyrut: Dâru's-Sâdr, 1903.
- Mehdi Rızkullah**, Ahmed. *es-Siretü'n-nebeviyye fî dâv'il masâdiri'l-İslâmiyye*. Riyad: Merkezü Melik Faysal, 1992.
- Mes'ûdî**, Ebû'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî (346/957). *Murûcu'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1465/2005.
- Muhammed**, Abdülğani Abdurrahman, *Zevcâtü'n-nebiyyi Muhammed ve hikmetü teâddüdihinne*, Mısır: Mektebetü Medbulî, 1408/1988.
- Nâsîf**, Hafnî, "Mâriye el-Kıbtîyye tahkikü fi siretîhâ ve muvâtinihâ," *Mecelletü'l-Hilal* 2 (1933).
- Nedvî**, Şah Muînüddin Ahmed, *Asr-ı Saadet (Peygamberimiz'in Ashabı)*, çev. Ali Genceli, İstanbul: Doğan Ofset, 1984.
- Nüveyrî**, Şihâbüddin Ahmed b. Abdülvehhâb (733/1332), *Nihâyetül-ereb fî fünûni'l-edeb*, thk. Abdülmecid Terhîni, Beyrut: Dâru'l-İlmiyye, 1424.
- Râzî**, Fahreddin *Tefsîr-i kebîr mefâtihu'l-gayb*, çev. Suat Yıldırım ve Arkadaşları, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- Sem'ânî**, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur (ö 562/1166), *el-Ensâb*, Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye, 1401/1981.
- Semhûdî**, Nureddin Ali b. Ahmed *Vefâü'l-vefâ bi ahbari dâri'l-Mustafa*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut: yy, trz.
- Şakir**, Mahmud, *et-Târihi'l-İslâmî*, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâm, 2000/1421.
- Şamî**, Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-eşâd fî siret-i hayrî'l-ibâd*. thk. Mustafa Abdulvahid, Kahire: yy, 1990/1410,
- Taberî**, Muhammed b. Cerir (310/922). *Tarihü'l-ümem ve'l-mülûk*. Beyrut: Dâru Kitabü'l-İlmiyye, 1987.
- Uluişik**, Hatice. *H. Fâtıma*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2020.
- Vakîdî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (h.207). *Kitabü'l-meğâzi*. thk. Marsden Jones, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1404/1984.

Yakut el-Hamevî, Şihabüddin Yakut b. Abdullah (626/1228). *Yâkut Mu'cemu'l-buldân*. Beyrut: Dâru's-Sâdr, 1977/1397.

Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Tarihu'l-İslâm ve vefâyâtü'l-meşâhiri'l-âlam*. thk. Beşar Avvar Mağruf, Beyrut: Dâru'l-Ğarbî'l-İlmiyye, 2003.

Zuhayli, Vehbe. *Tefsirü'l-münir*. çev. Hamdi Arslan ve Arkadaşları, İstanbul: Risale Yayınları, 2005.